

Hadisler Kapsamında “Mübârek Zaman” Kavramının Analizi

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI*

Özet: Genel olarak kutsal/mübârek kavramı, insanların dikkatini çeken önemli kavramlardan birisidir. Bu çalışmamızda hadisler baz alınmak suretiyle kutsal/mübârek zaman kavramı üzerinde bazı analizler ve değerlendirmeler yapılacaktır. Özellikle hangi zaman dilimleri bu kapsama dahildir, bunlarla ilgili hadisler hangisidir ve insanlar bu zaman dilimlerine karşı neden bu derece duyarlı olabiliyorlar? Ayrıca konuyla ilgili merdûd hadislerin varlığından da bahsedilecektir. Çalışmamızda Hz. Peygamber’in yaklaşım tarzını esas almak üzere hadisler bazında mübarek zamanlar çok yönlü olarak irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, kutsal zaman, analiz, kutsal geceler

The Analysis of the Concept of “Holy Time” in the Context of Hadiths

Abstract: The concept of “holy/sacred” is mainly one of the prominent concepts in society. In this paper, analysis and evaluation of the concept of holy/sacred time will be based on hadiths. Especially, questions such as which times are considered as holy times, which hadiths deal with the holy times, and why people are, to a large extent, sensitive towards holy times have been leading this paper. In addition, mardud hadiths that are germane to holy times will be pointed out in this paper. Many aspects of the holy times will be explicated in a way that hinges on the approach of the Prophet and his hadiths.

Key words: hadith, holy time, analysis, holy nights

GİRİŞ

Günümüz toplumunda Müslümanlar arasında tartışılan belli başlı konulardan birisi mübarek/kutsal zaman kavramıdır. Senenin belli zaman kesitinde yer alan mübarek ay, gün ve geceler, özellikle de kandil geceleri sıkça tartışma konuları arasında yer almaktadır. Mübarek gün ve gecelerin kutlanmasıyla ilgili olarak nasslarda bunların delillerinin olup olmaması konusunda zihinler-

* İnönü Üniv. İlahiyat Fakültesi, Hadis A.B.D., saffet.sancakli@inonu.edu.tr

de bir takım sorular oluşmaktadır. Bu zaman dilimlerinin bazıları Kur'ân-ı Kerîm'de işaret edilirken, bazılarında ise hadis-i şeriflerde daha yoğun bir şekilde değinilmiştir. Mübârek ay, gün ve gecelerin faziletleriyle ilgili olarak piyasada pek çok kitap basılmaktadır. Bu eserlerde faziletli vakitlerle ilgili sahih, zayıf, uydurma haberler birbiriyle karışık bir şekilde verilmekte, çoğunlukla hiçbir ilmi kritiğe tabi tutulmamaktadır. Öyle ki mezkur eserlerde delil olarak zikredilen hadislerin kaynakları gösterilmediği gibi, sıhhat durumlarıyla ilgili olarak da herhangi bir bilgi verilmemektedir. Özellikle söz konusu vakitlerde yapılması gereken ibâdetler üzerinde yoğun bir şekilde durulmaktadır. Dolayısıyla mübarek zaman kavramı, Müslümanların yapacağı ibâdetler açısından fevkalade önemlidir, çünkü bu zamanlarda yapılan ibâdetlerin kişiye daha fazla sevap kazandırdığı bilinen bir husus olduğu için günümüzde insanlar, mübârek/kutsal zaman olgusuna daha bir önem vermektedirler.

Bu zaman dilimleriyle ilgili hadisleri tetkik ettiğimizde bunlar arasında sağlam (makbul) olanlar bulunduğu gibi, sağlam olmayanlar (merdûd olanlar) da vardır. Bu konuda yapılan en büyük hatalardan birisi; makbul olmayan rivayetler var diye, makbul olanları görmemezlikten gelmek veya toptancı bir yaklaşımla tamamını reddetmektir. Burada karşımıza çıkan ilmi meselelerden birisi de bu konularla ilgili var olan zayıf hadislerle amel etme meselesidir. Bilindiği üzere zayıf hadislerle amel etme konusunda üç farklı görüş bulunmaktadır ve bu görüşlerden birine göre ahkâm dışında amellerin faziletiyle ilgili konularda zayıf hadislerle amel edilebilir. Hiçbir şekilde zayıf hadislerle amel edilmez anlayışı söz konusu değildir. Bu ve buna benzer konularda bu durumun da göz önünde bulundurulması gerekir.

I- "MÜBÂREK ZAMAN" KAVRAMI

Mübârek kelimesine yakın olarak kullanılan kelimeler arasında kutsal, tafdil, takdis gibi kelimeler söz konusudur. Mübârek kelimesinin sülasi mücerredi olan Be-re-ke kelimesinin farklı bir masdarı olan bürûkün asıl anlamı "devenin bir yerde çöküp durması, orada kalıp beklemesi"dir. Bu mânaya bağlı olarak iyi ve hoş karşılanan bir şeyin süreklilik arz edişine bereket denilmiştir. Söz konusu şey maddî ise mevcudiyetini sürdürmek yani tükenmemek anlamında bolluk, mânevî ise yine aynı anlamda saadet kelimeleriyle ifade edilmiştir.¹ Arapça'da kutsal kelimesi sözlükte "temiz, her türlü eksiklik ve noksanlıklardan uzak, yüce, mübârek, aziz, saygıdeğer" anlamlarına gelen dînî bir terim-

¹ Tümer, Günay, "Bereket", V, 487, *DİA*, 1992.

dir.² Kutsal, terim olarak dinle ilgili olan, kutsi, mübarek, takdis olunan, hürmet edilen anlamlarını içermektedir.³ Felsefî anlamda kutsal, "Değişmez, dokunulmaz, tartışılmaz, ulu, kutlu sayılan..." demek olup, "metafizik dünya görüşünün temel terimlerindedir. Değişmezliği, dokunulmazlığı, kesinliği, sonsuzluğu, tamlığı, evrenselliği dile getirir."⁴ İslâmî Literatürde mübarek kelimesiyle ilişkisi kurulabilecek bir diğer terim ise "fezâil" dir. Nitekim mübarek zamanlarla ilgili yazılmış eserlere bu isim verilmektedir. "Artmak, fazlalaşmak, üstün olmak" anlamındaki fazl kökünden türeyen faziletin çoğulu olan fezâil kelimesi, "bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler" anlamıyla amellerin, zamanların, şahısların, kabilelerin, milletlerin, yer ve şehirlerin benzerlerinden üstünlüğünü anlatmak için kullanılmış ve bunların her birine dair pek çok eser kaleme alınmıştır.⁵

Diyebiliriz ki, kutsal kavramı, din ve maneviyatla ilgili nesne ve olay, takdis edilmiş, temiz, her türlü eksiklikten uzak, saygı duyulan şey anlamına gelmektedir, Kutsal yerler, kutsal kitap, kutsal ittifak gibi tamlamalar da literatürümüzde sıkça kullanılır. Genel olarak inanç ve ahlak ile ilgili değerler ve normlar kutsal kavramı içinde yer alır.⁶

Mübârek kelimesi, Kur'ân'da kutsal veya kutsallık anlamına yakın manada kullanılmıştır. Kökeni itibariyle "bereket" veya "bereketli-mübârek" gibi anlamlara gelen bu kelime, Kur'ân'da çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Duhân sûresi'nin 2 ve 3. âyetlerinde "*Apaçık olan Kitaba and olsun ki, Biz onu (Kur'ân'ı) mübarek bir gecede indirdik...*" buyurulmak suretiyle, Kur'ân'ın indirilmiş olduğu gecenin öneminden bahsedilirken, "mübârek" lafzı kullanılmıştır.⁷

Kısaca diyebiliriz ki, kutsiyet ve fazilet ifade eden belli başlı tabirler, kuds, izzet, 'uluv, kerem, istifa, hayır, haram, hıma, bereket ve fazl'dır. Ayrıca

² Bk., Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihâh*, II, 957, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Mısır, 1377; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, sh., 396, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Mısır, 1961; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl, *Lisânu'l-arab*, VI, 168-169, Beyrut, 1969; İbn Faris, *Mu'cemü'l-mekâyisi'l-lüga*, sh., 877, thk. Şihabuddin Ebu Amr, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts.; İbnü'l-Esîr, Mecduddin Ebu's-Sa'âdât b. el-Esîr el-Cezerî, *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadis ve'l-eser*, IV, 23-24, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ts.; Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseyni, *Tâcü'l-arus*, XVI, 358, Matbaatü hükümeti'l-Kuveyt, 2004.

³ Yıldırım, Münir, "*Mircea Eliade'de Kutsal ve Kutsal Zaman Kavramı*", sh. 61-62, Dini Araştırmalar, Mayıs-Ağustos cilt: 10, sayı: 28, 2007.

⁴ Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, sh., 189, İstanbul, 1975.

⁵ Topaloğlu, Bekir, "Fezâil", XII, 529-531, *DİA*, 1995.

⁶ Aşıkoğlu, Nevzat Y., "*Kutsal ve Toplum*", sh., 35, C.Ü.İ.F.D., 2. Sayı, Sivas, 1998.

⁷ Bk., Topaloğlu, Bekir, "Fezâil", XII, 529-531, *DİA*, 1995.

bunlardan türetilen başka kelimeler de bulunmaktadır. Kur'ân ve hadislerde kutsiyeti ifade için kullanılan temel tabir , “kds” kökü ve ondan türetilen “mukaddes” ve “makdis” kelimeleridir.⁸ Şöyle bir değerlendirmeye de yer verilebilir: Mübârek kelimesinin türemiş olduğu “brk” kelimesi Mescid-i Aksâ, Tûr-i Sîna, Kur'ân, bazı peygamberler, gökten inen su, zeytin ağacı, gece, toprak parçası gibi farklı varlık alanları için kullanılan bu kelime, mukaddes kelimesinin türemiş olduğu “kds” kelimesinin türevlerinin kullanımından daha çoktur. Her mukaddes olan mübârektir; fakat her mübârek olan mukaddes değildir. Ayrıca “brk” kelimesi ve türevleri daha çok yaratıklar için; “kds” kelimesi ve türevleri ise daha çok Allah Teâlâ için kullanılmıştır. Mübârek kelimesinin daha somut; mukaddesin ise daha soyut anlamı olduğu söylenebilir.⁹ Mezkur konuda yazılmış eserlerde daha çok mübarek, kutsal ve fazilet kelimelerinin kullanıldığı kitap isimlerine rastlamaktayız.

II-HZ. PEYGAMBER'İN “MÜBÂREK ZAMAN” KAVRAMINA BAKIŞ AÇIŞI

İnsanın şu evrende yaşadığı iki temel boyut vardır: Zaman ve mekan. Bu, toplumlar için de böyledir. Başta insan hayatı olmak üzere, insanın tüm değerlerini bu iki temel boyutun dışında düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla insanın kutsalla olan ilişkisi de zaman veya mekan boyutunda gerçekleşmektedir. İnanan insanın, hangi zaman veya mekanda bulunursa bulunsun, fitrat eksenine bağlı olarak, kutsalla ilişkilerinde zaman ya da mekanın dışına taşması mümkün değildir. İşte insanın kutsalla daha yakın ilişkiye girdiğini düşündüğü veya kutsalın, çeşitli vesilelerle kendisini insana daha fazla hissettirdiği bu zaman ya da mekanlara kutsal zaman veya kutsal mekan adı verilmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, İslâmî anlatımda bu tür yer ve zamanlar için daha çok “mübarek” kelimesi kullanılmaktadır.¹⁰

Hz. Peygamber'in, *“İnsanların en hayırlıları benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir, sonra da bunları takip edenlerdir.”*¹¹ hadîs-i şerifinden

⁸ Kutsal kelimesinin ve buna yakın olan kelimelerin tahlili ve geniş açıklaması için bk., Kutluay İbrahim, *Mukaddes Zaman ve Mekanlar*, sh.,21-48, Rağbet Yay., İstanbul, 2009; Aynı mlf., *Sünnete Göre Kutsiyet*, sh., 15-26, 42-76, Çıra Yay., İstanbul, 2010.

⁹ Karabacak, Mustafa, *Faziletli Vakitlere Dair Rivayetlerin Değeri*, sh., 231, (basılmamış doktora tezi), Konya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Ana Bilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Konya, 2012.

¹⁰ Güç, Ahmed, *“Kur'ân'da Kutsallık Anlayışı”*, sh., 251-252, U.Ü.İ.F.D., Sayı: 9, Cilt: 9, 2000.

¹¹ Buhari, Şehâdât 9, Fezâilu'l-Ashab, 1, Rikâk 7, Eymân 27; Müslim, Fezâilu's-Sahabe, 21; Tirmizi, Fiten 45, Şehâdât 4; Ebu Dâvud, Sünnet 10; Nesâî, Eymân 29.

ilham alınarak kullanılan Asr-ı Saâdet tabiri, insanlık için hidâyet kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in nâzil olduğu, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber'in yaşadığı, ashabını terbiye edip yetiştirdiği, İslâmiyet'in tebliğ edildiği ve tam anlamıyla uygulandığı zaman dilimini ifade etmektedir.¹² Böylece altın çağın karşılığı Asr-ı Saâdet terimi ile ifade edilmekte, mutluluk dönemi ve insanların en bahtiyar oldukları çağ manasına gelmektedir. Müslümanların özlem duydukları ve saygıyla andıkları eşsiz bir devirdir.¹³ Asr-ı Saâdet, bütün zaman kesitlerinde yaşayan mü'minler için fevkalade önemlidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber döneminin farklı ve övülen bir dönemi olduğu ifade edilir.

Yine faziletli zamanla ilgili olarak Hz. Câbir, Rasûlullah'ın söyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Gecede bir saat vardır ki, Müslüman bir kimsenin Allah'tan, dünya veya ahirete müteallik bir hayır talebi, o saate rastlarsa, Allah dilediğini ona mutlaka verir. Bu saat her gecede vardır."*¹⁴ Dolayısıyla faziletli zaman dilimlerinde insanlar, geçmişteki hataların muhasebesini yaparak, gelecekle ilgili yapmak istediklerini belirlerler. Geçmişte yapılan hatalardan dersler çıkararak daha güvenli, daha dikkatli ve daha mutlu bir hayat geçirmiş olurlar. İbnü'l-Cevzî (ö.597/1201) şöyle der: *"Kalbin huzuru niyetin ihlâsı ile arttığı gibi, amelin sevabı da, vaktin şerefi nisbetinde artar."*¹⁵ Sonuç itibariyle hadislerde yer alan mübarek ve faziletli vakitlerden bahseden hadislerin sayısının oldukça çok olduğunu söyleyebiliriz.

Kutsiyetin ve faziletin kaynağı konusunda iki unsur söz konusudur. İlki "Şâriî'dir; diğeri de insanlardır. İslâm'a göre bir varlığın mukaddes olduğunu, ya Şâriî'in bize bildirmesiyle (haber-i sadık) biliriz, ya da akıl ve "havass-ı selime" sahibi olarak, varlıklara değeri biz atfederiz. Ancak unutulmamalıdır ki, insanların attığı değerler, Şâriî'in attığına mutabık ise, bir başka ifade ile Şâriî'in ortaya koyduğu esaslara uyuyorsa, meşrudur ve bir kıymeti vardır. Aksi takdirde, bu tür değer atıflarının tamamı geçerli değildir.¹⁶ Bu kriter, inanan insanların hayatında her zaman için genel-geçer bir ilke olmalıdır.

¹² Özeydın, Abdülkerim, "Asr-ı Saâdet", III, 501, DİA, İstanbul, 1991.

¹³ Tartı, Nevzat, *Hadisçilerin Zaman/Tarih Tasavvuru*, sh., 112, Din ve Bilim Kitapları, Samsun, 2007.

¹⁴ Müslim, Müsafirîn, 166.

¹⁵ Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim tercüme ve şerhi*, VI, 514, Sönmez Yayınevi, İstanbul, 1979.

¹⁶ Kutluay, İbrahim, *Sünnete Göre Kutsiyet*, sh., 29, Çıra Yay., İstanbul, 2010.

III-HADİSLERDE “MÜBÂREK ZAMAN” ANLAYIŞIYLA İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Bütün dinlerin mukaddes olarak saydıkları bazı durumlar vardır ki, bunlar insanlar arasında fevkalade önemsenir. İnsanlar arasında daha seçkin insanlar olduğu gibi, mekanlar arasında da daha seçkin ve kutsal mekanlar söz konusudur. Aynı paralelde zaman kavramı için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Âlimler, meseleyi tasnif ettikleri şekliyle kutsalı, zaman, mekân, amel ve şahıs boyutlarıyla ele almışlardır. Örneğin aylar içerisinde en mübarek ayın ramazan ayı olduğu bilinmekte ve yılın en mübarek gecesinin de ramazan ayı içerisinde yer alan kadir gecesinin olduğu konusunda ittifak vardır. Aynı şekilde hafta içerisindeki günler arasında cuma günü akla gelmektedir. Üç aylar, bayram günleri, haram aylar hep bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Aslında zaman yaratılış olarak sürekli aynıdır, ancak bazı zaman dilimlerinde meydana gelen bir takım olaylardan dolayı kutsallık atfedilmiştir.¹⁷ Vakitlerin faziletiyle ilgili günümüzde bazı çalışmalar yapıldığı gibi, geçmişte de çok sayıda müstakil çalışmalar yapılmıştır. Kadir gecesinin, receb, şâban, ramazan ve şevval aylarının, arefe ve cuma günlerinin ve diğer bazı zamanların faziletinden bahseden çok sayıda âyet ve hadislerin bulunması bazı âlimleri bu konuda eser yazmaya sevk etmiştir. Ancak bu kitapların çoğunda yer alan rivayetler genellikle zayıf, hatta bir kısmı asılsızdır.¹⁸ Bu konuda yazılmış belli başlı eserler şunlardır: İbn Şâhîn'in (ö.385/995) *Fezâilü şehri ramazan'ı*. Bu eserde yazar, çoğu birbirinin aynı ve genellikle zayıf olan otuz altı rivayeti senedleriyle birlikte nakletmiştir. Hallâl'in (ö.439/1047) *Fezâilü şehri receb'i*. Vakitlerin faziletine dair rivayetleri bir araya getiren eserlerin en kapsamlısı Beyhakî'nin (ö.458/1066) *Fezâilü'l-evkât'ı*dır. Kitapta receb, şâban, ramazan, şevval, zilhicce ve muharrem ayları ile cuma ve pazartesi günlerinin fazileti gibi konulara dair 307 hadis toplanmıştır. Bunlara ilaveten Abdulkâdir Geylânî'nin (ö.561/1166) *Gunyetü't-tâlibîn'i*¹⁹, İbn Receb el-Hanbelî'nin (ö.795/1393) *Letâifü'l-maârif fî mâ li mevâsimi'l-âmi mine'l-vezâif'i*²⁰, Ali el-Kârî'nin (ö.1014/1605) *el-Edeb fî receb'i*, Abdülganî en-Nablûsî'nin (ö.1143/1730) *Fezâilü's-şühûr ve'l-eyyâm'ı*, İbnü'l-Cevzî'nin (ö.597/1201) *en-Nûr fî fezâilü'l-eyyâm ve's-şühûr'u*, İbn Dihye el-Kelbî'nin *el-Alemü'l-meşhûr fî fezâilü'l-eyyâm ve's-şühûr'u*unu zikredebiliriz.

¹⁷ Bk., İnançer, Ö. Tuğrul, *Mübarek Vakitler*, sh., 105, Sufi Kitap, 2. bsk., İstanbul, 2014.

¹⁸ Kandemir, M. Yaşar, “Fezâil”, XII, 530, *DİA*, 1995.

¹⁹ İlim ve Esrar Hazinesi adıyla A. Faruk Meyan tarafından (İstanbul, 1974) tercüme edilmiştir. Eserde sahih, zayıf ve uydurma haberler vardır.

²⁰ İbn Receb'in bu eseri üzerine yapılan doktora çalışmasında ulaşılan sonuçlar için bk., Karabacak, a.g.e., sh., 226-230, 233.

Günümüzde de kutsal, kutsiyet, bereket, tafdil, takdis gibi konularda değişik anabilim dallarında çok sayıda kitap, tez ve makale çalışması yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı basılmış, bir kısmı da basılmamıştır.

IV-ÜÇ AYLAR

Allah Teâlâ'nın katında ayların sayısı on iki olup, bunların bazıları haram aylar olarak telakki edilmiştir. On iki kameri ay şunlardır: Muharrem, safer, rebûlevvel, rebûlâhir, cemâziyelevvel, cemâziyelâhir, recep, şaban, ramazan, şevval, zilkâde, zilhicce. Üç aylar olarak recep, şaban ve ramazan ayları olduğu bilinmektedir. Bu aylara Müslümanlar, ayrı bir önem atfetmektedir. Recep ve şaban ayı âdeta ramazan ayına bir hazırlık yapma şeklinde telakki edilmekte, bu iki ayda oruç tutanlar daha fazlalaşmakta ve kandil geceleri de kutlanmaktadır.

Üç ayların faziletine dair Hz. Peygamber'den nakledilen bazı rivayetlerin yanı sıra dinî kültürde mübarek sayılıp kutlanan regaib, mi'rac, berat ve kadir gecelerinin bu aylarda yer alması, üç aylara ayrı bir önem verilmesine, ibâdet, duâ, zikir ve hayırlı işlerle daha fazla meşgul olunarak dinî duyarlılığın daha yoğun olarak yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Ancak hadis âlimleri recep ve şâban aylarının fazileti hakkında kaynaklarda mevcut rivayetlerin çoğunun uydurma, önemli bir kısmının zayıf olduğunu ifade etmektedir.²¹ Recep ayının ilk cuma gecesi regaib, aynı ayın 27. gecesi mi'rac, şâban ayının on beşinci gecesi berat ve ramazan ayının yirmi yedinci gecesi de muhtemelen kadir gecesidir.²² Hadislerde recep ve şaban aylarında tutulacak orucun faziletinden bahsedilmektedir.

1-Receb

Üç ayların başlangıcı olan recep ayı, aynı zamanda haram ayları arasında da yer aldığı için ayrı bir öneme sahiptir. Halk arasında yaygın olan “üç aylar” isminin kaynağı olabilecek hadislerden birisi olan “*Receb Allah'ın ayı, şâban benim ayım, ramazan ümmetimin ayıdır.*”²³ Bu hadisin ‘zayıf’ olduğu bilinmektedir.

²¹ Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Üç Aylar”, XXXXII, 276, DİA, 2012.

²² Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Üç Aylar” DİA, XXXXII, 276, 2012.

²³ Suyûtî, Celalüddin, *el-Câmiu's-sagîr*, II, 22, Kahire, 1373/1954; Elbânî, Muhammed Nasıruddin, *Zaifu "Câmiu's-sagîr"*, I, 455, el-Mektebetü'l-İslâmiyye; Aliyyü'l-Kârî, Nureddin alai b. Muhammed, *el-Esrârul-merfûa*, sh., 46, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1391/1971.

“Allah’ım bize receb ve şâban ayını mübârek kıl ve bize ramazan ayını da mübârek kıl.”²⁴ hadisinin isnadında zayıflık vardır.²⁵

Bu aylarda peygamberimizin çokça oruç tuttuğu tesbit edilmektedir. Müslim’in *Sahîh*’inde geçtiği gibi Rasûlullah (s.a.v.), receb ayını tamamıyla oruçlu geçirmeyi yasaklamıştır.²⁶ Çünkü Rasûlullah ramazan ayı hariç hiçbir ayın tamamını oruçlu geçirmemiştir.²⁷ O halde receb ayında da diğer zamanlarda olduğu gibi bazı yıllarda fazlaca, bazı yıllarda da çok az nafîle oruç tutulabilir. Nitekim İbn Abbâs “*Rasûlullah (s.a.v.), receb ayında oruç tutmaya başladığımda biz, “bir daha oruç tutmayı bırakmaz; oruç tutmadığımda da artık bir daha oruç tutmaya başlamaz” diye tahmin ederdik*”²⁸ demiştir. İbn Abbâs’ın bu ifadelerinden Rasûlullah’ın (s.a.v.) receb ayına karşı çok özel bir önem attığı şeklinde bir algı söz konusu değildir. Çünkü Hz. Âişe tarafından gelen bir rivâyette benzer ifadelerin şâban ayı için de söylenmiştir. Dolayısıyla Hz.Peygamber’in yıllara göre farklı uygulamalarını herkes kendi zaviyesinden bakarak nakletmiştir.

Recep ayına ait özel bir namaz yoktur. Recep ayının ilk cuma gecesinde kılınan regâib namazının faziletiyle ilgili rivâyet edilen hadisler mevzûdur, bâtıldır, doğru değildir.²⁹ Recep ayının fazileti ile ilgili ve o ayda yapılması gereken ibadetlerle ilgili sahih hadis vârid olmamıştır. Belki sadece receb ayının haram aylardan biri olmuş olması ve peygamberimizin o ayda oruç tutması, ona fazilet yüklemek bakımından bazılarınca yeterli olmuş olabilir.³⁰ Bu da bir yaklaşım tarzıdır. Farklı rivayetler karşısında değişik yorumlar da söz konusu olabilmektedir.

Receb ayının ilk gecesi veya herhangi bir gecesine yönelik belli bir namaz kılmaya teşvik eden hadisler de uydurmadır.³¹ Aynı şekilde receb ayında, bu aya mahsus özel bir oruç tutmanın faziletine dair de ne Hz. Peygamber (s.a.v)’den, ne de Sahâbe’den gelmiş sahih bir rivayet yoktur. Ancak aşağıda

²⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 259.

²⁵ İbn Receb el-Hanbeli, *Letâifü'l-mârif fima li-mevasimi'l-ami mine'l-vazâif*, sh., 234, thk. Yasîn Muhammed es- Sevvâs, Darü İbn Keşîr, 2. Basım, Dimaşk-Beyrut, 2006; Zehebi, *Mizanü'l-i'tidal*, III, 96, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

²⁶ Müslim, Libâs, 10.

²⁷ Müslim, Sıyâm, 175.

²⁸ Müslim, Sıyâm, 179.

²⁹ Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, sh., 459.

³⁰ Karabacak, a.g.e., sh., 172.

³¹ Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, 259; el-Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay, *el-Âsâru'l-merfû'a*, 58 vd.; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidu'l-mecmû'a*, sh., 47, thk., Abdurrahman b. Yahya, Kahire, 1960.

geleceği gibi, haram aylar içerisinde yer alan receb ayında oruç tutmayı teşvik eden sahih rivayetler nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel, receb ayının tümünü oruçlu geçirmeyi hoş karşılamamış ve bu aydan bir-iki günü oruçsuz geçirmeyi uygun bulmuştur. Şâfi’î de –ramazan dışında– sadece receb ayının baştan sona oruçlu geçirilmesini mekruh saymış ve nafil olarak bu ay yanında -şaban ayı gibi- bir diğer ayı da oruçlu geçirmeyi teşvik etmiştir.³²

2-Şaban

Üç ayların ikincisi şaban ayıdır. Her iki ayda peygamberimizin oruç ibâdetiyle meşgul olduğu müşahede edilmektedir. Hadis kaynakları incelendiğinde Hz.Peygamber’in (s.a.v), her mümine farz olan ramazan orucunun dışında şaban ayının çoğunu oruçla geçirdiği ifade edilmektedir. Ne var ki bazı kitaplarda ve halk arasında çok yaygın hale gelmiş bulunan ve receb ayının faziletinden söz eden, ya da bu aydaki amellere özel değer atfeden bu nevi hadislerin mevzû (uydurma) olduğu tespit edilmiş, büyük bir kısmının da hadis bilginlerince “zayıf” olarak nitelendirilmiştir.³³

Şaban ayında peygamberimizin oruç tutmasıyla ilgili olarak Üsâme b. Zeyd (r.a) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v), şaban ayında tuttuğu orucu hiçbir ayda tutmadı”. Kendisine, “Ya Rasûlallah! senin, şaban ayında tuttuğun orucu başka bir ayda tutmadığını gördüm” dedim. Şöyle buyurdular: “*Şaban, receb ile ramazan arasında insanların gafil bulunduğu ve amellerin, alemlerin Rabbi olan Allah azze ve celle’ye yükseldiği aydır. Ben de amelimin (Allah Teala’ya) oruçlu olduğum halde yükselmesini seviyorum.*”³⁴ Şaban ayının özelliği hakkındaki bu hadis, bu aya ayrıca bir önem atfedilmesi için göz ardı edilmemesi gerekli bir rivayettir.

Sahabeden birisi, Rasûlullah’ın (s.a.v.) oruç tutmayı en çok sevdiği ayın şâban ayı olduğunu, hatta onu oruçlu geçirerek ramazan ayına ulaştığını ifade etmiştir.³⁵ Bunu Hz. Âişe (r.a.) şöyle teyid etmiştir: Hz.Peygamber, hiç bir ayda, şaban ayında tuttuğu oruçtan daha fazla oruç tutmazdı. Şâban ayının tamamını oruçlu geçirirdi.³⁶ Başka bir rivayette “*Pek az bir kısmı hariç, şâban ayını baştan sona oruçlu geçirirdi*” denilmektedir.³⁷ Görüldüğü üzere rivayetler arasında bazı

³² İbn Receb, a.g.e., sh., 131-132.

³³ Beşer, Fâruk, “Üç aylar” mad., İslâm’da İnanç İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, IV, 395.

³⁴ Nesâî, Sıyâm, 70; Ahmed b. Hanbel, V, 201. Şuayb Arnaud, hadisin hasen olduğunu söyler. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (thk. Arnaûd, Şuayb- Mürşid, Âdil, el-Mevsûatü'l-hadîsiyye Müsnedü imam Ahmed b. Hanbel) XXXVI, 86, Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, Beyrut, 1999.

³⁵ Ebû Dâvûd, Savm, 57; Nesâî, Savm,70.

³⁶ Buhârî, Savm 52; Müslim, Sıyâm 177. Ayrıca bk. İbn Mâce, Sıyâm 30.

³⁷ Müslim, Sıyâm 176; İbn Mâce, Sıyâm 30.

farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Şu hususu da belirtelim ki, sahih hadisler çerçevesinde receb ve şaban ayında Hz. Peygamber'in yapmış olduğu ibadetler arasında ayrıcalıklı olarak sadece oruç ibadetinden bahsedilmektedir.

Bundan sonra gelecek olan haram aylar başlığı altında göreceğimiz bazı hadislerde Hz. Peygamber'in, muharrem ayını nâfile oruç için en uygun ve faziletli zaman olduğunu öngörmüştür. Burada ise Hz. Âişe'nin ifadesiyle Peygamberimizin ramazan dışında en çok oruç tuttuğu ayın şâbân ayı olduğunu öğreniyoruz. Biri, Hz. Peygamber'in sözünü, diğeri uygulamasını haber veren bu iki rivayet arasında bir çelişki, bir zıtlık görülmektedir. Öncelikle şu noktaya işaret edelim ki, muharrem ayında tutulacak nâfile orucun fazileti ile ilgili hadisi, aşure günü orucuna mahsus bir anlatım olarak değerlendirenlerin görüşü kabul edilecek olursa, bu iki rivayet arasında bir çelişki söz konusu olmaz.³⁸ Ancak o hadisi muharrem'in tamamı hakkında geçerli sayarsak o takdirde çelişki söz konusu olur. Bu çelişkili durumu açıklamak için ileri sürülen düşünceler şöyle özetlenebilir: Muharrem ayı orucunun fazileti, Hz. Peygamber'in son zamanlarında öğrenip yaptığı bir açıklamadır. Şâban ayında oruç tutması ise, önceden beri yapageldiği bir uygulamadır. Hz. Peygamber, ramazan dışındaki ayların belli günlerinde tuttuğu oruçları, bazen de bazı sebepler yüzünden tutamıyordu. Onları en son şâban ayında telâfi ediyordu. Öte yandan şâban ayının da baştan-sona tamamını değil çoğunu oruçlu geçiriyordu. Araplar, bir ayın ekserini oruçlu geçiren için "Bütün ay oruç tuttu"; gecenin büyük kısmını namaz kılarak geçiren için de "Bütün gece ibadet etti" demek âdetinde idiler. Hz. Peygamber'in şâban ayında tuttuğu oruç için de bu anlamda "Hepsini oruçlu geçirirdi" denilmiştir. Zaten Nevevî merhumun kaydettiği gibi bazı rivayetlerde açıkça "az bir kısmı hariç, bütün şâbanı oruçlu geçirirdi" denilmektedir. Bu da şâban ayının çoğu günlerinde oruç tutardı demektir.³⁹ Ramazan dışında receb ve şaban aylarının tamamında oruç tutulmamasının sebebi ramazan ayına benzemesinden kaçınılmasıdır. Çünkü ayın tamamının oruçla geçirilmesi sadece ramazana mahsustur.

Bu ayların gerek kendileri ve gerekse bu aylarda bulunan bazı gecelere özel bir önem vermenin herhangi bir sakıncası yoktur. Bu aylarda ve onlarda bulunan gecelerde oruç tutmanın, namaz kılmanın ve sair ibadetlerle meşgul olmanın müstehap olduğu ifade edilir. Ancak bunu yaparken, hakkında sahih hadis bulunmayan özel ibadet türlerini, sünnetle sabit olmuş gibi değerlendir-

³⁸ Konuyla ilgili bilgi için bk., İbn Receb, a.g.e., sh., 248.

³⁹ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., *Riyazü's-Salihin Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, V, 523-524, Erkam Yay., İstanbul, 2006.

memeye dikkat etmek gerekir. Bunlar arasında zayıf bazı rivayetlerde yer alanlarla amel ederken de, amellerin faziletleri konusunda zayıf hadisle amel edilebileceğini söyleyen ulemanın bu görüşlerini de dikkate almak gerekir.⁴⁰ Şunu da belirtelim ki, üç ayların tamamının oruçla geçirilmesi şeklinde bir anlayış söz konusu değildir. Burada az da olsa bunu yanlış anlayıp üç ayların tamamını oruçla geçirenlerin var olduğu ve bunun din adına yapıldığı bilinmektedir.

3-Ramazan

Kendisinde Kur'ân'ın indiği, bin aydan daha hayırlı bir geceyi barındırdığından dolayı ramazan ayının aylar içinde en faziletli ay olduğu âyet ve hadislerle sabittir. Ramazan ayının faziletiyle ilgili çok sayıda hadis vardır, bunlardan bazılarını şöyle sıralabilir: *"Ramazan ayı gelince semânın kapıları açılır; cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur."*⁴¹ *"Ramazan ayı gelmiştir. O mübârek bir aydır. Allah o ayda size orucu farz kıldı. O ayda cennet kapıları açılır; cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur. Onda bin aydan hayırlı bir gece vardır. Kim Kadir Gecesinde hayırdan mahrum kalırsa, her hayırdan mahrum kalmıştır."*⁴² *"Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan umarak ramazan ayında oruç tutarsa geçmiş günahları bağışlanır. Kim inanarak ve sevabını yalnız Allah'tan umarak Kadir Gecesinde ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır."*⁴³

Ramazan ayı aynı zamanda Rasûlullah'ın (s.a.v.) Cebrail'e (a.s.) Kur'ân'ı arz ettiği aydır. *"Rasûlullah (s.a.v.) her yıl ramazan ayında Cibril'e (a.s.) Kur'an'ı arz ederdi. Vefât ettiği yıl iki defa arz etti."*⁴⁴ Hz. Peygamber'in ramazana mahsus diğer aylardan farklı olarak bazı durumları söz konusuydu. Onlardan birisi ramazan ayında her zamankinden daha fazla ibadet etmesi ve daha fazla cömert olmasıdır. O'nun bu durumu şöyle anlatılır: *"Rasûlullah insanların en cömerdiydi. En cömert olduğu zamanda ramazanda Cebrâil'in kendisiyle çokça buluştuğu zamanlardı. Her gece ramazan ayında Rasûlullah ve Cebrâil buluşur birbirlerine Kur'ân okurlardı. Öyle ki Rasûlullah hayır dağıtmakta engele uğramayan rüzgardan daha cömertti."*⁴⁵ Bu hadis, İbn Receb'in (ö.795/1393) ifadesiyle ramazan ayının gecelerinde çokça Kur'ân okumanın faziletine bir delildir. Bir hadiste gecenin son üçte biri

⁴⁰ Sifil, Ebubekir, "Üç Aylar Kültürü Üzerine", Sahn-ı Seman İslami İlimler Eğitim ve Araştırma Merkezi, html. (internet)

⁴¹ Buhârî, Savm, 5; Müslim, Sıyâm, 1-2.

⁴² Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 230, 385, 425; Nesâî, Savm, 3.

⁴³ Buhârî, Salâtü't-Terâvîh, 1; Savm,6; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 176; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 324.

⁴⁴ Buhârî, Menâkıb, 25; Müslim, Fedâil, 50; Fedâilu's-Sahâbe, 98, 99; İbn Mâce, Cenâiz, 64.

⁴⁵ Buhârî, Bed'ül-Vahy, 5; Savm, 7; Bed'ül-Halk, 6; Nesâî, Sıyâm, 2.

için “*Rabb’in kula en yakın olduğu an*” buyrulmuştur.⁴⁶ Bu açıdan ramazan gecelerinin zikir, fikir ve ibadetle, namazla değerlendirilmesi fevkalade önemlidir.

Ramazan ayının bağışlanma ayı olduğu hadislerde defalarca vurgulanmaktadır: “*Beş vakit namaz, iki cuma ve iki ramazan büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde aralarında işlenen küçük günahlara keffârettir.*”⁴⁷ “*Ramazan ayının ilk gecesi olunca cinlerin âsileri ve şeytanlar zincire vurulur. Cehennem kapıları kapanır ve ondan hiçbir kapı açılmaz. Cennet kapıları açılır; ondan hiçbir kapı kapanmaz. Bir müinâdi şöyle nidâ eder: Ey hayır murad eden! Geri dön. Ey şer murad eden! yavaş ol. Allah’ın her gece cehennemden azat ettikleri vardır. Durum her gece böyledir.*”⁴⁸ “*Oruçlunun rahatlayacağı iki sevinç anı vardır: Birisi, iftar ettiği zaman, diğeri de orucunun sevabıyla Rabbine kavuştuğu andır.*”⁴⁹

“*Kim ramazan orucunu tutar, peşinden şevval ayında da altı gün oruç tutarsa bütün seneyi oruçlu geçirmiş gibi olur.*”⁵⁰ İbn Receb, bu hadisin yorumunu şöyle yapar: “*Şevval ayında oruç tutmak, şâban ayında oruç tutmak gibidir. Zira şevval ve şâban, ramazanın öncesinde ve sonrasında gelen ramazan ayının harimi (komşusu)’dur. Şevval ve şâban ayında oruç tutmanın, haram aylarda oruç tutmaktan daha faziletli olduğunda ihtilâf yoktur.*”⁵¹ Ayrıca İbn Ömer, peygamberimizin ramazanın son on gününde i'tikâfa girdiğini ifade eder.⁵² Peygamberimiz ümmetine de bunu tavsiye etmiştir. İ'tikâf ibâdetinin ramazan ayında olması da onun faziletine bir işarettir. Ayrıca bin aydan daha hayırlı olan kadir gecesinin bu ayda olması da bir ayrıcalıktır. Görüldüğü üzere ramazan ayının mübarek bir ay olduğu ve çeşitli ibâdetlerle ramazan ayı için kişinin kazanacağı sevabın çok olacağı açık ve net bir şekilde hadislerde beyan edilmektedir.

V-HARAM AYLAR

Haram aylar, İslâm'da kutsal kabul edilen zaman dilimleridir. Hac ve kurban günleri yanında bazı mübarek gün ve geceler de bu aylar içerisinde yer

⁴⁶ Tirmizî, Deâvât, 118. Tirmizî, bu hadis için ‘hasen sahih garib’ demektedir. Ayrıca bk., İbn Receb, a.g.e., sh., 315.

⁴⁷ Müslim, Tahâret, 14- 16; Tirmizî, Salat, 46.

⁴⁸ Tirmizî, Savm, 1; İbn Mâce, Sıyâm, 2.

⁴⁹ Buhârî, Savm 9; Müslim, Sıyâm 163.

⁵⁰ Müslim, Sıyâm, 204; Ebû Dâvûd, Savm, 58; Tirmizî, Savm, 53; Ahmed b. Hanbel, III, 308, 324,344; İbn Hibbân, *Sahih*, V, 258.

⁵¹ İbn Receb, a.g.e., sh.,392.

⁵² Buhârî, İ'tikâf 1, 6; Müslim, İ'tikâf 1-4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 77, 78; Tirmizî, Savm 71; İbn Mâce, Sıyâm 58.

almaktadır. Haram aylar, hem Kur’ân-ı Kerim’de, hem de hadis-i şeriflerde yer almakta ve günümüzde gündeme alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aylar, barış ayları olarak değerlendirilmekte ve sunulmaktadır. Dört ay gibi senenin üçte birinde zulümden ve savaştan uzak, barış içerisinde yaşamaları insanlardan istenmektedir. Konunun bu açıdan da değerlendirilmesi elzemdir. Haram ayların sayısı dörttür: Zilkâde, zilhicce, muharrem ve recep-tir.

Diğer taraftan bilindiği üzere haram aylar aynı zamanda hac, umre, kurban, bayram namazı gibi ibâdetlerin yapıldığı zaman dilimleridir. Bu ibâdetlerin selamete ifa edilmesi, barış ortamını gerekli kılmaktadır. Savaş halinde bu ibâdetlerin yapılamayacağı veya en azından akamete uğrayacağı açıktır. Bahse konu ibâdetlerin ve diğer faaliyetlerin gönül huzuru içerisinde ifası için barış ortamı şarttır. Bu da savaşın yasaklanmasıyla ancak mümkündür.⁵³ Bu aylar girdiği zaman düşmanlıklar sona erer, kılıçlar kınlarına girer, kan davalarının üzerine huzur örtüsü çekilirdi.⁵⁴ Hatta bir kişi babasının veya kardeşinin katiline dahi rastlarsa ona saldırmaz, kötü bir söz bile söylemezdi. Bütün bunlar, geçimlerini kervanlardan haraç alarak, su ve otlak bulmak için zaman zaman birbirleriyle çarpışarak sürdüren bedeviler için de geçerliydi.⁵⁵

Fukahanın cumhuruna göre, hac ayları şevval ve zilkade ayları ile ve zilhicce'nin ilk on gününden oluşmaktadır. Böylece hac aylarından zilkade ile zilhicce'nin on günü haram aylar içerisinde yer almaktadır. Şâfiilere göre, hac ayları şevval, zilkade ve zilhicce'nin ilk dokuz günü yani arefe gününe kadar olan süredir. Sahabeden Abdullah b. Mes'ûd, Câbir b. Abdillâh, Abdullah b. Zübeyr ile tâbiûndan Hasan, İbn Sîrîn, Şa'bî ve fukahadan Sevrî ile Ebû Sevr de bu görüştedir. Hanefi ve Hanbeliler'e göre hac ayları şevval, zilkade ile zilhicce'nin ilk on günüdür.⁵⁶

Cassâs, iki sebepten dolayı Allah Teâlâ'nın bu ayları böyle isimlendirmiş olabileceğini belirtmektedir: Birincisi, bu aylarda savaşın haram kılınmış olması. Câhiliye Arapları da bu aylar içerisinde savaşın yasak olduğuna inanıyorlardı. Allah Teâlâ “*Sana haram ayı, ondaki savaşı soruyorlar. De ki: Onda savaşmak*

⁵³ Erturhan, Sabri, “*Haram Ayların Fıkhi Okunuşu*”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, sh., 228, sayı:13, 2009. sh., 228.

⁵⁴ Kara, Ali, *Üç Aylar ve Kandil Geceleri*, sh., 35, Ensar Yay., İstanbul, 2013.

⁵⁵ Algül, Hüseyin, “*Haram Aylar*”, XVI, 105, *DİA*, , 1997.

⁵⁶ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Maverdî, *el-Havi'l-kebir*, IV, 27, (thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdülmevcud), Beyrut, 1994; Serahsî, *el-Mebsut*, IV, 61, Beyrut, 1989; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslamî ve edilletuha*, III, 64, Dimeşk, 1989.

*büyük (günah) tır...*⁵⁷ buyurmaktadır. İkincisi de, bu aylarda yasakları çiğnemenin cezası diğer aylarda çiğnemenin cezasından daha büyük kılınmıştır. Aynı şekilde bu aylardaki ibadât ve tâatların sevabı da diğer aylardakinden daha büyük sayılmıştır.⁵⁸ Yani Allah Teâlâ, bu aylarda yapılan tâat ve ibadetin sevabını katladığı gibi zulmün, haksızlığın ve masiyetin cezasını da diğer normal aylara göre daha da artırmaktadır. Her ne kadar bu olumsuzluklar tüm zamanlar için yasak ise de burada haram aylar özellikle zikredildiğine göre âyette geçen malum zamirin bu ayları işaret etmesi her halde hikmete daha uygun düşecektir.⁵⁹

Şüphesiz bu aylarda Araplar açısından çok büyük dini, içtimai ve iktisadi maslahatlar bulunmaktaydı. Bu nedenle âyet ve hadislerde de vurgulandığı üzere bu ayların hürmetine son derece titizlikle riayet ediyorlar, bu kutsal barış sürecini ihlal etmemek için son derece itina gösteriyorlardı. Öyle ki, kan akıtmayı barındırması nedeniyle bu aylarda av dahi yapmıyorlardı. Kısaca bu süre içerisinde insanlar kendilerini son derece bir güven ve huzur içerisinde hissediyorlardı ve öyle de oluyordu. Böyle bir barış ortamının doğmasında tabii ki bu ayların haramlığının dini bir boya ile boyanması rol oynamıştır. İşte dini, sosyal ve ekonomik birçok maslahatı barındırması hasebiyle Kur'ân, "yararlı ve elverişli olanın ibkâsı" prensibine riayetle bu ayların hürmetini ve kutsallığını tekid etmiştir.⁶⁰ Bu tekid sonunda da meşru müdafaa, zulmün engellenmesi, İslâmi davetin hürriyetini garanti etme dışında bu aylarda hiçbir şekilde harbe izin vermemiştir.⁶¹ Günümüzde de en azından haram aylarında yapılan savaşlarda ateşkes ve barış sağlanmış olsa senenin üçte birinde sulh temin edilmiş olur ki bu da insanlar için küçümsenmeyecek bir kazanım olur.

Câhiliye döneminde Mekkeliler, diğer aylarda uzun süre savaştıkları için hem ticaret hem de dinlenme zamanı olarak dört ayı kendilerine ayırmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'de haram aylarla ilgili şöyle buyrulmuştur: *"Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınan-*

⁵⁷ Bakara, 2/217.

⁵⁸ el-Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l- Kur'ân*, IV, 308, thk: Muhammed es-Sâdık el-Kamhâvî, Beyrut 1405/1985.

⁵⁹ Kayhan, Veli, *"Son Zaman Ayarı-I: Yıl, Aylar ve Haram Aylar"*, sh., 40, *Bilimname: Düşünce Platformu*, sayı: 27, Kayseri, 2014.

⁶⁰ Tevbe, 9/36.

⁶¹ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru 'l-hadîs*, VII/I, 302, yy, 1381/1926.

larla beraberdir."⁶² Mü'minlerin haram aylarda savaş yapmaları yasaklanmıştır: "Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekatı verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."⁶³

Hadiste haram aylar şöyle anlatılır: "Zaman Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki sıraya göre sürüp gitmektedir. Yıl on iki aydır. Onlardan dördü haram aydır. Üçü peş peşedir: Zilkâde, zilhicce, muharrem ve cumada (cemâziyelevvel ve cemâziyelâhir) ile şâban arasındaki receb-i Mudar'dır."⁶⁴ Mudar kabilesi de receb ayını haram ay kabul ederdi. Mudar kabilesinin uygulaması kabul edilerek "Mudar kabilesinin recebi" denmiştir. "Ramazan ayından sonra en faziletli oruç "Allah'ın ayı" muharremde tutulan oruçtur. Farz namazlardan sonra en faziletli namaz da, gece kılınan namazdır."⁶⁵ Peygamberimiz, "Haram aylarında (receb, zilkade, zilhicce ve muharrem) üç gün oruç tut, bırak; üç gün oruç tut, bırak; üç gün oruç tut, bırak." buyurdu ve üç parmağını birleştirip bırakmak suretiyle de fiilen gösterdi.⁶⁶ Dolayısıyla bu tür rivayetler, receb ayı orucunun meşruiyetine ve müstehaplığına delil teşkil ettiği söz konusu edilmektedir. Buna dayanılarak amellere bu ayda daha fazla sevap verildiği görüşünde olanlar vardır.⁶⁷

Muharrem'in "Allah'ın ayı" diye nitelendirilmiş olması, onun değerini anlatmak içindir. Muharrem ayında tutulacak orucun fazileti iki şekilde yorumlanmıştır. Birincisi, söz konusu fazilet, hadisin ifadesinden anlaşıldığına göre, muharrem ayının herhangi bir gününde tutulacak nâfile oruç için geçerlidir. İkincisi, ondan maksat, o ayda bulunan aşure gününde tutulacak oruçtur. Muharrem ayı söylenmek suretiyle onun bir parçası olan aşure günü kastedilmiştir. Muharrem ayının onuna rastlayan aşure gününün fazileti de o günde cereyan edegelmiş olaylardan kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi Hz. Peygamber aşure günü oruç tutmuştur. Ancak daha önce geçtiği üzere Hz. Peygamber'in,

⁶² Tevbe, 9/36.

⁶³ Tevbe, 9/5.

⁶⁴ Buhârî, Bed'ül-halk, 2, Tefsîr (sûre 9), 8; Edâhî, 5, Tevhid, 24; Müslim, Kasâme, 29; Ebû Dâvûd, Hac, 27; Ahmed b. Hanbel, V, 37.

⁶⁵ Müslim, Sıyâm, 202,203; Ebû Dâvûd, Savm, 56; Tirmizî, Savm, 40; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 6; Ahmed b. Hanbel, II, 329.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Savm, 55. Ayrıca bk. İbn Mâce, Sıyâm, 43.

⁶⁷ Kutluay, *Mukaddes Zaman ve Mekanlar*, sh., 268.

ramazan dışında en çok oruç tuttuğu ayın şaban ayı olduğu ortaya çıkmaktadır.⁶⁸ Ancak bu konuda değişik görüşlerin de olduğunu belirtelim.

Hz. Enes, muharrem orucuyla ilgili şu tesbiti yapmaktadır: Hz. Peygamber'in günlerce oruç tutmadığı olurdu; öyle ki artık o ay oruç tutmayacak zannederdik. Bazen da o kadar çok oruç tutardı ki, artık o ay orucu hiç bırakmayacak zannederdik.⁶⁹ Peygamberimizin aşûre günü orucu ile ilgili olarak hem fiilî hem de sözlü sünneti söz konusudur. Zira Hz. Peygamber, muharremin onuncu günü hem kendisi oruç tutmuş, hem de o gün oruç tutmalarını ashâbına tavsiye etmiştir.⁷⁰ Aşûre günü orucunun, ramazan orucu farz kılınmadan önce farz olduğu, sonra bu farzîyet hükmünün ortadan kaldırıldığına dair rivayetler bulunmaktadır.⁷¹ Önce farz iken sünnete dönüşen bir hüküm, böyle bir geçmişi olmayan sünnetten daha üstündür. Peygamberimize yöneltilen sorulara verdiği cevapları içeren uzunca bir hadisin son kısmında yer almakta ve aşûre günü orucunun geçmiş bir yılın günahlarına kefâret olduğu bildirilmektedir.⁷² Arefe günü orucunun aşûre günü orucundan daha faziletli olduğu anlaşılmaktadır.

Aşûre günü muharremin onuncu günü olmakla beraber, aşûre günü orucu diye tutulacak olan orucun sadece o gün tutulmaması, ondan önceki dokuzuncu gün ile birlikte tutulması gerektiğine işaret edilmektedir. Zira Peygamberimize Yahudilerin ve Hristiyanların sadece onuncu güne tazim ettikleri, bu sebeple o gün oruç tuttıkları haber verilince, "Eğer gelecek seneye kadar yaşarsam dokuzuncu gün oruç tutarım" buyurmuştur.⁷³ Ancak Efendimiz gelecek senenin muharrem ayından önce vefat etmiş, muharremin dokuzunda oruç tutamamıştır. Peygamberimizin, muharrem ayının onuncu günü oruç tuttuğu bilinmektedir. Dokuzuncu günü oruç tutmayı arzu ettiği de bu hadiste görülmektedir. Bu sebeple Müslümanların aşûre orucunu muharremin dokuzuncu ve onuncu günlerinde tutmaları müstehaptır. Zira Peygamberimizin niyet ettikleri de ümmet için sünnet sayılır.⁷⁴

⁶⁸ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 522.

⁶⁹ Buhârî, Teheccüd 11, Savm 52, 53. Ayrıca bk. Müslim, Savm 178-180; Ebû Dâvûd, Savm 59; Tirmizî, Savm 57; Nesâî, Sıyâm 34, 70; İbni Mâce, Sıyâm 30.

⁷⁰ Buhârî, Savm 69; Müslim, Sıyâm 127, 128.

⁷¹ Bk. Müslim, Sıyâm 122-126; Ebû Dâvûd, Savm, 64.

⁷² Bk., Müslim, Sıyâm 197. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 54; Tirmizî, Savm 48; İbn Mâce, Sıyâm 40.

⁷³ Müslim, Sıyâm, 134; Ayrıca bk., İbn Mâce, Sıyam, 41.

⁷⁴ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 534-535.

Haram aylarda savaşmanın haramlığının devam edip etmemesi konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Cumhûrun görüşü haramlığı nesh edilmiştir. Ahmed b. Hanbel ve bazıları, haramlığının nesh edildiği konusunda birçok deliller getirmişlerdir. Seleften Atâ başta olmak üzere bazı âlimler, Mâide sûresinin Kur'ân'dan en son nâzil olan sûre olması dolayısıyla haram aylarının haramlığının devam ettiği görüşündedirler.⁷⁵

VI-KANDİL GECELERİ

Osmanlı padişahı II. Selim döneminde (1566-1574) mübarek kabul edilen gecelerde camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakıldığı için bu gecelere kandil geceleri denilmiştir. Bunlar mevlid, regaib, mi'raç, berat ve kadir geceleridir. Bazen Arapça "leyl" (gece) kelimesi eklenerek leyle-i Kadr, leyle-i Berât ... şeklinde de kullanılır. Bu gecelerin kutlanma tarihleri kamerî takvime göre şu şekilde belirlenmiştir: Mevlid kandili rebülevvel ayının on ikinci gecesini, regaib, receb ayının ilk cuması, mi'rac aynı ayın yirmi yedinci, berat şâban ayının on beşinci, kadir ise ramazan ayının yirmi yedinci gecesidir. Zikredilen rakamlar daima geceden sonra gelen güne aittir.⁷⁶ Günümüzde kutsal/mübârek zaman denildiği zaman en çok tartışılan konulardan birisi de bu kandil gecelerinin kutlanmasıdır.

İslam dünyasında mübârek gün ve geceler, Müslümanlar tarafından verimli bir şekilde değerlendirilmek istenir. Kandil günlerini ve gecelerini oruçla geçirenler, camilere giderek cemaatle namaz kılanlar, Kur'an ve vaaz dinleyenler, sadaka vererek yoksulları sevindirenler çoktur. Geleneğimizde önemli yer bulan bu âdetlerimiz bugün de varlığını sürdürmektedir.⁷⁷

Müslüman toplumlar tarafından farklı şekillerde algılanan beş kandil gecesinden regaib ile berat'ın kutsallığı kesin olmadığı gibi bu gecelerde ifa edilecek ibadetler hakkında kaynaklarda sahih bilgilere rastlanmamaktadır. Hz. Peygamber'in doğumu şüphe yok ki önemli bir olaydır. Mi'raç da hem nasslarla hem de tarihî kayıtlarla sabittir. Ancak bu olaylarla bağlantılı olarak kaynaklarda gerek Rasûlullah, gerekse ashâb döneminde kutlama niteliğinde herhangi bir etkinliğe rastlanmamaktadır. Kadir gecesinin faziletini anlatan ve aynı adla

⁷⁵ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk., İbn Receb, a.g.e., sh., 224; Erturhan, Sabri, a.g.m., sh., 208-213; Kayhan, Veli, a.g.m., sh., 42 vd.; Algül, Hüseyin, "Haram Aylar" DİA, XVI, 105-106, 1997.

⁷⁶ Bozkurt Nebi, "Kandil", XXIV, 300, DİA, 2001.

⁷⁷ Aktaş, Hacer, *Osmanlı'da Mübârek gün ve Gecelerde Dini Musiki*, sh., 13, (basılmamış yüksek lisans tez.), M.Ü.S.B.E., İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2006.

anılan sûrede Kur'ân'ın inişine, dolayısıyla İslâm'ın doğuşuna vurgu yapılmaktadır. Bu açıdan sözü edilen beş kandil içinde en çok önem verilmesi gereken gece kadir gecesidir.⁷⁸ İslâm dünyasında ayrı bir yeri olan bu mübarek gece, değişik şekillerde ihya edilmektedir.

1-Mevlid Kandili

Mevlid kandilinin tarihi tartışmalı olsa da genel olarak rebülevvel ayının on ikinci günü olarak kabul edilir. Mevlid kandili Hz. Peygamber'in doğumu münasebetiyle kutlanır. Mevlid kutlamalarını ilk ihdas eden zatın Erbil Atabegi Muzafferüddin Kökböri (ö. 629/1232) olduğu kabul edilir. Bu kutlama için toplananlara mevlid kıssaları okumayı ilk başlatan kişinin ise Mısır Çerkez hükümdarlarından biri veya Mısır Fâtımîleri olduğu söylenir. Makrîzî'nin Fâtumî bayramlarıyla ilgili yazdıkları bu konuda onların önceliğini teyit eder mahiyettedir. Osmanlı döneminde mevlid kandillerinde çeşitli kutlama faaliyetleri icra edilirdi. İbnü'l-Hâc gibi bazı fakihler, mevlid münasebetiyle yapılan eğlencelere ve israf olduğu gerekçesiyle çok sayıda kandil yakılmasına karşı çıkmıştır.⁷⁹ İbn Receb el-Hanbelî'nin faziletli vakitler konusunda Rasûlullah'ın doğum tarihindeki ihtilafı söz konusu etmesine rağmen; mevlid gecesinden hiç bahsetmemektedir.⁸⁰

Hz. Peygamber'in sağlığında onun doğum yıl dönümü kutlanmadığı gibi Hulefâ-yi Râşidîn dönemiyle Emevî ve Abbâsî devirlerinde de mevlidle ilgili bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Mısır'da Şîî Fâtumî Devleti kurulunca, soyundan geldiklerini söyledikleri Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümü Muiz-Lidînellâh döneminden (972-975) itibaren resmen kutlanmaya başlanmıştır.⁸¹ Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın ortaklaşa düzenlemesiyle Hz. Peygamber'in mevlidi "Kutlu Doğum Haftası" adıyla Türkiye'de, Türk dünyasında ve Balkanlar'da çok yönlü etkinliklerle kutlanmaktadır.

Mevlid kutlamalarına karşı gelen ve bid'at gözüyle olumsuz bakanlar olduğu gibi, Ebû Şâme el-Makdisî (ö.665/1267), İbn Abbâd en-Nefzî er-Rundî, Şemseddin İbnü'l-Cezerî, İbn Nâsırüddin ed-Dımaşkî, İbn Hacer el-Askalânî, İbn Hacer el-Heytemî, Şemseddin es-Sehâvî, Celâleddin es-Süyûtî, Şehâbeddin

⁷⁸ Bozkurt Nebi, "Kandil", XXIV, 301, *DİA*, 2001.

⁷⁹ Bozkurt Nebi, "Kandil", XXIV, 301, *DİA*, 2001.

⁸⁰ Karabacak, a.g.e., sh., 233.

⁸¹ Mevlid kandili kutlamalarıyla ilgili geniş bilgi için bk., Özel Ahmet, "Mevlid", XXIX, 475-479, *DİA*, 2004.

Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî ve Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî gibi âlimler ise, Hz. Peygamber’in dünyaya gelmesi sebebiyle sevinmenin, onun doğum günü münasebetiyle muhtaçlara yardımda bulunmanın, Resûl-i Ekrem’e dair şiirler okumanın, güzel elbiseler giyerek sevinç gösterisinde bulunmanın birer güzel amel olduğunu, dolayısıyla mevlid kutlamalarının bid’at-ı hasene sayılması, halk arasında görülen ve dinen hoş karşılanmayan davranışların bundan ayrı düşünülerek önlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁸² Suyûtî, mevlid gecelerinde toplu halde Kur’ân okunmasını ve Rasûl-i Ekrem’e dair sohbetlerin ardından yemek ikram edilmesini bid’at-ı hasene olarak görmektedir.⁸³

Günümüzde mevlid okutmaya ilgili maalesef çok abartılı anlayışlar ve uygulamalar söz konusudur. Makul ve mutedil çizgide hareket edilerek, Hz. Peygamber’in tanıtılmasına vesile olmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz. Yeter ki, aşırılıklara düşülmesin. Bunun dini bir vecibe olarak algılanmaması ve kutlanmadığı zaman da günaha girildiği şeklinde bir anlayışa sahip olunmaması gerekir. Kişi, kendisinin veya bir yakınının doğum gününü kutlamayı nasıl ki sakıncalı bulmuyorsa, peygamberimizin doğum gününün kutlanmasını da sakıncalı bulmaması gerekir. Bu vesileyle camilerde insanların bir araya gelerek bir dayanışma ve kaynaşmanın olması da ayrı bir kazançtır.

2-Regaib Kandili

Sözlükte “kendisine rağbet edilen şey, bol ve değerli bağış” anlamındaki rağbenin çoğulu olan regaib kelimesi hadis ve fıkıh literatüründe “bol sevap ve mükâfat, faziletli amel”, özellikle Mâlikî fıkıh kaynaklarında sünnetin mukabili olarak “müstehap, nâfile ibadet” mânalarında kullanıldığı gibi hicrî takvime göre yedinci ay olan recebin ilk perşembesini cumaya bağlayan geceye ad olmuştur. Dolayısıyla üç aylar içerisinde bulunan bir zaman dilimidir. Kesin olmamakla beraber Hz. Peygamber’in regaib gecesinde ana rahmine düştüğü konusunda görüşler de vardır. Receb ayının ilk perşembe günü oruç tutup gecesinde regaib namazı adıyla bir namaz kılmanın sevap olduğu ve bu gecenin birçok faziletinin bulunduğu yönündeki rivayetlerin asılsız olduğu hadis âlimlerince belirtilmiştir. İbnü’l-Cevzî, regaib orucu ve namazıyla ilgili hadisin uydurma olduğunu ifade eder.⁸⁴ İbn Recep, regaib namazının bid’at olduğunu söyler ve regaib gecesinin faziletinden bahsetmez.⁸⁵ İzzeddin b. Abdüsselam da, da, regaib namazının aslı olmayan bir uydurmaya dayandırıldığını, bunun

⁸² Özel, Ahmet, “Mevlid”, XXIX, 477-478, *DİA*, 2004.

⁸³ Bozkurt, Nebi, “Kandil”, XXIV, 301, *DİA*, 2001.

⁸⁴ Tekeli, Hamdi, “Regaib Gecesi”, XXXIV, 535, *DİA*, 2007.

⁸⁵ Karabacak, a.g.e., sh., 233.

hicretten 480 yıl sonra ortaya çıktığını ifade eder. Dolayısıyla dine aykırı bir husustur.⁸⁶

İslâm âlimlerinin büyük bir kısmı, Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde regaib kandilinin bilinmediğini, kandil geceleri kutlanmasının diğer dinlerin tesiriyle ortaya çıktığını, dolayısıyla bu gecede özel bir ibâdet yapmanın dinde yeni ibâdet ihdası anlamına geleceğini, Rasûl-i Ekrem tarafından genel olarak bid'atların yasaklanmasının yanı sıra cuma günü ve gecesi özel bir ibâdet yapılmasının da yasaklandığını bu sebeple regaib günü ve gecesinde muayyen ibâdetler yapmanın dinen sakıncalı olduğunu belirtmiştir. Bir kısım âlimler ise, genel anlamda fazileti âyet ve hadislerde belirtilen receb ayının bir gecesi olması dolayısıyla regaibin de faziletli gecelerden sayılacağını, namazın en üstün ibâdet olup akşamla yatsı arasında nâfile namaz kılmanın fazileti hakkında -zayıf da olsa- hadisler, sahâbî ve tâbiî sözleri bulunduğunu, Müslüman toplumlarda özel zaman dilimleri olduğuna inanılan, dinî duyguların yoğun biçimde yaşandığı bu geceleri vesile ederek kaza ve nâfile namaz kılmanın, Kur'an okumanın, çeşitli hayırlar yaparak Allah'a yaklaştırmaya çalışmanın dinen bir sakıncası olmayacağını ifade etmişlerdir.⁸⁷ Günümüzde de bunları yapmak isteyenlere engel olmamak gerekir. Ancak kutlamanın dini bir vecibe olarak telakki edilmemesi gerekir. Aksi takdirde durum başka bir hal alır.

3-Mi'raç Kandili

Mi'raç, Hz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuğu ifade eden bir terimdir. Sözlükte "yukarı çıkmak, yükselmek" anlamındaki urûc kökünden türemiş bir ism-i âlet olan mi'râc kelimesi "yukarı çıkma vasıtası, merdiven" demektir. Terim olarak Hz. Peygamber'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade eder. Olay, Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gidiş ve oradan da yükseklere çıkış şeklinde yorumlandığından kaynaklarda daha çok "isrâ ve mi'raç" şeklinde geçerse de Türkçe'de mi'raç kelimesiyle her ikisi de kastedilir. İslâmî kaynaklarda genellikle ele alındığı şekliyle mi'raç hadisesi iki safhada meydana gelmiştir. Rasûl-i Ekrem'in bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuğa isrâ, oradan göklere yükselmesine mi'raç denilmiştir. Literatürdeki bu ayırım her iki terimin naslarda zikredilmesinden ileri gelmektedir. Buna göre Allah, kudretinin işaretlerini göstermek için kuluna (Hz. Peygamber'e) Mescid-i Harâm'dan

⁸⁶ 'Izzüddîn b. Abdisselâm, *İki A'kâid Risâlesi (Mülhatü'l-İ'tikâd ve Bid'at Risâlesi)*, çeviren ve notlar ekleyen: Ramazan Altıntaş, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, cilt: V, sayı: 1, s. 46.

⁸⁷ Tekeli, Hamdi, "Regaib Gecesi", XXXIV, 535-536, *DİA*, 2007.

çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya geceleyin bir seyahat yaptırmıştır.⁸⁸ Peygamberimize miraçda beş vakit namaz farz kılınmış, Bakara sûresinin son âyetleri indirilmiş ve Allah'a ortak koşmayanların affedileceği müjdesi verilmiştir.⁸⁹ Dolayısıyla bu geceyi hatırlamak ve peygamberimizin yaşadığı hatıraları gündeme getirmek açısından kutlamanın bir sakıncası yoktur. Ancak dini bir vecibe olarak telakki etmek yanlış olduğu gibi, bu geceye mahsus özel bir takım ibâdetler ihdas etmek de yanlıştır.

Bu konuda Leknevî şöyle demiştir: “Şu halde receb ayının 27. gecesinin ve dahi miraç hadisesinin vukuu hakkında ileri sürülen diğer gecelerin, çok ibâdet edilerek ihya edilmesi müstehaptır. Bu gecenin nasıl ihya edileceği ise kulun isteğine bırakılmıştır. Bu konuda nakledilen hadisler arasında itimada şayan olanı yoktur; bunların hepsi uydurmadır. Aynı şekilde bu geceyi takip eden günün de oruçlu geçirilmesi müstehaptır. Bugün tutulacak oruç hakkında gelen rivayetler de sahih değildir...”⁹⁰ Bazı zaman dilimlerinin dinin bir emir tavsiyesi olarak algılanıp, eğer bir takım ibâdetler yapılmazsa günaha girilmiş olacağı düşüncesi yanlıştır. Aksi takdirde kişinin ecir bekleyerek ve bereket umarak bazı geceleri değerlendirmek istemesinde dinen bir sakınca olmasa gerek.⁹¹ Ancak bu gerçeklerin insanlara olduğu gibi doğru bir şekilde anlatılması elzemdir.

İbn Receb el-Hanbeli de, isrâ olayının oluş zamanıyla ilgili ihtilaftan bahsetmesine rağmen; miraç gecesinin fazileti konusuna hiç değinmemektedir. İsrâ olayının receb ayında değil; rebûlevvel ayında olduğu görüşüne meyiletmektedir. Gecenin oluş zamanındaki ihtilaf ve bu gecenin üstünlüğüne dâir sahih veya zayıf her hangi bir rivâyetin gelmemesinden dolayı bu geceyi faziletli gecelerden saymamaktadır.⁹²

4-Berat Kandili

Şâban ayının on beşinci gecesini kabul görmüş bir gecedir. Berat Arapça berâe-berâet kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Berâet, “iki şey arasında ilişki olmaması; kişinin bir yükümlülükten kurtulması veya yükümlülüğünün bulunmaması” anlamına gelir. Şâbanın on beşinci gecesinde Müslümanların Allah'ın affı ve bağışlaması ile günah yükünden kurtulacağı umularak bu gece-

⁸⁸ İsrâ, 17/1.

⁸⁹ Yavuz, Salih Sabri, “Mi'rac”, XXX, 132, DİA, 2005.

⁹⁰ Leknevî, *el-Âsâru'l-merfû'a*, sh., 77, Beyrut, 1984.

⁹¹ Güneş, Kamil, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, sh., 110, İnsan Yay., İstanbul, 2010.

⁹² Karabacak, a.g.e., sh., 233.

ye berat gecesi denmiştir. Berat gecesi Müslümanlarca kutsal sayılmış, bu gecenin diğer gecelerden farklı bir şekilde geçirilmesi, bu gecede daha fazla ibâdet edilmesi âdet halini almıştır. Hz. Peygamber'in, "*Allah Teâlâ -rahmetiyle- şâbanın on beşinci gecesi dünya semasında tecelli eder ve Kelb kabilesi koyunlarının kulları sayısından daha fazla kişiyi bağışlar*" buyurduğu rivayet edilmiştir.⁹³ Diğer bir rivayete göre de Hz. Peygamber, "*Şâbanın ortasında gece ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona âfiyet vereyim, yok mu şöyle, yok mu böyle!'*" buyurmuştur.⁹⁴ Bunların sened yönünden zayıf olduğuna da işaret edilmektedir.⁹⁵ Dolayısıyla her iki hadis sahih değildir. Ancak berat kandillerinde en çok bu iki hadis gündeme gelmekte ve bu gecenin fazileti daha çok bu iki rivayete dayandırılmaktadır.

Her ne kadar zayıf da olsa bu rivayetler ve diğer benzer bazı rivayetleri göz önüne alan bazı âlimler, bu geceyi namaz kılarak, Kur'ân okuyarak ve dua ederek geçirmenin sevaba vesile olacağını, ancak bu geceye mahsus olmak üzere belli bazı ibâdet ve kutlama şekilleri ihdas edip âdet haline getirmenin ise dinde yeri bulunmadığını söylemişlerdir. Kaynakların belirttiğine göre berat gecesine ait özel bir namaz yoktur. Gazzâlî, İhyasında bu gece her rekâtında Fâtiha'dan sonra on bir İhlâs okunmak suretiyle kılınacak yüz rekât veya her rekâtında Fâtiha'dan sonra yüz İhlâs okunan on rekât namazın çok sevap olduğuna dair bir rivayet naklettiği halde hadisleri tenkide tâbi tutan Zeynüddin el-İrâkî ile Nevevî bunun aslının olmadığını söylemişlerdir. Aliyyü'l-Kârî de bu rivayetin uydurma olduğunu belirtmiştir.⁹⁶ Müfessirlerden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö.543/1148) bu gecenin fazileti hakkında sağlam bir hadisin bulunmadığını, bu konu ile ilgili olarak hadis diye dolaşan sözlere itibar edilmemesi gerektiğini söylemiştir.⁹⁷ Dolayısıyla berat kandili hakkında söyleneceklerin de diğer üç kandil için söylenenlerin aynısının söz konusu olduğunu ifade edebiliriz.

⁹³ Tirmizî, Savm, 39; İbn Mâce, İkâme, 191. Tirmizî, hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir.

⁹⁴ İbn Mâce, İkâme, 191.

⁹⁵ Ünal, Halit, "Berat Gecesi", V, 475, DÍA, 1992.

⁹⁶ Ünal, Halit, "Berat Gecesi", V, 475, DÍA, 1992.

⁹⁷ Bkz: Ebu Bekir İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 1678, 2. baskı., y.y., 1968.

5- Kadir Gecesi

Kadir gecesi, geceler arasında çok farklı, çok üstün bir konuma sahip ve en mübârek bir gecedir. Onun mübarek bir gece olduğunu gösteren en başta Kadir suresidir: *"Biz onu Kadir gecesi indirdik. Kadir gecesi nedir, bilir misin sen? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Meleklerle Ruh o gece Rabblerinin izniyle her iş için iner de iner. Tam bir esenliktir o gece, tâ tan yeri ağarınca kadar."*⁹⁸ Duhân sûresinde⁹⁹ Kur'ân'ın "mübârek bir gecede" nâzil olduğu ifade edilmektedir. İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre burada işaret edilen gece kadir gecesidir. Çünkü diğer âyetlerde Kur'ân'ın ramazan ayında¹⁰⁰ ve kadir gecesinde¹⁰¹ indirildiği belirtilmektedir.

Hadis-i şerîflerden öğrendiğimize göre çok müstesna bir fırsat olan bu gece, ramazan ayının son on günündeki tek rakamlı geceler içinde gizlenmiştir. Onun hangi gece olduğunun açıklanmaması, o gecenin feyiz ve bereketini yakalama gayretini telkin etmek içindir. Dolayısıyla bu gecenin şeref ve değerinden yararlanmak isteyen Müslümanlar, hemen hemen ramazanın her gecesini kadir gecesiymiş gibi değerlendirmeye çalışırlar.

*"Biz Kur'an'ı kutlu bir gecede indirdik."*¹⁰² Kur'an-ı Kerim'in indirildiği Kadir gecesi, bu âyette "kutlu (mübârek) bir gece" olarak tanıtılmaktadır. Bu âyetten anlaşıldığına göre Kadir gecesi, Allah katında değerli bir gecedir. Kur'an-ı Kerim, işte böylesine kıymeti yüksek mübarek bir gecede indirildiği için o kıymetli gecenin şeref ve fazileti bir kat daha artmıştır.

Kadir gecesinin faziletinden bahseden şu hadisleri de verebiliriz: *"Faziletine inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Kadir gecesini değerlendiren kişinin geçmiş günahları bağışlanır."*¹⁰³ *"Ramazan ayı size geldi, o ayda bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Ondan mahrum kalan bütün hayırlardan mahrum kalır Onun hayrından gerçekten mahrum kimse faydalanamaz."*¹⁰⁴ *"Bu gecede yeryüzüne inen meleklerin sayısı, çakıl taşlarının sayısından daha çoktur."*¹⁰⁵ *"Kadir gecesini ramaza-*

⁹⁸ Kadr, 97/ 1-5.

⁹⁹ Duhân, 44/3.

¹⁰⁰ Bakara 2/185.

¹⁰¹ Kadr 97/1.

¹⁰² Duhân, 44/ 3.

¹⁰³ Buhârî, İmân 25, 27, 28, 35, Savm 6, Terâvih 1, Leyletü'l-kadr 1; Müslim, Müsâfirîn 173-176. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan, 1; Tirmizî, Savm 1; Nesâî, Kiyâmü'l-leyl 3, Savm 39-40; İbn Mâce, İkâmet 173, Sıyâm 2, 39.

¹⁰⁴ Nesâî, Sıyâm, 5; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 230.

¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, II, 519.

nun son on günü içinde arayınız!"¹⁰⁶ "Kadir gecesini ramazan'ın son on günündeki tek gecelerde arayın!"¹⁰⁷ Yine Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, ramazanda diğer aylardan daha fazla kulluk yapmaya çalışırdı. Ramazanın son on gününde de ramazanın öteki günlerinden daha fazla ibadet ederdi.¹⁰⁸ Hz. Âişe şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü! kadir gecesinin hangi gece olduğunu bilecek olursam, o gece nasıl dua edeyim? diye sordum. O da; "Allahum! Sen çok affediciisin, affetmeyi seversin. Beni başışla! diye dua et" buyurdu.¹⁰⁹ Dolayısıyla kadir gecesinin kutsal ve mübarek bir gece olduğunda ittifak vardır.

VII-MÜBAREK KABUL EDİLEN GÜNLER

Mübarek olarak addedilen aylar ve geceler yanında bir de mübarek olarak kabul edilen günler söz konusudur. Şimdi de bunlarla ilgili bilgi vermeye çalışalım.

1-Cuma Günü

Günler arasında en mübarek gün olarak cuma gününün olduğunu görmekteyiz. Cuma günü ve cuma namazı İslâm'a mahsus en büyük şiar ve sembollerdendir. Kur'ân'da cuma namazından bahseden Cuma suresi vardır. Bununla beraber cuma gününün faziletinden bahseden hadislerin sayısı oldukça çoktur: "Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı. O gün cennete kondu ve o gün cennetten çıkarıldı. Kıyâmet de ancak cuma günü kopacaktır."¹¹⁰ "Bir kimse güzelce abdest alarak cuma namazına gelir, hutbeyi ses çıkarmadan dinlerse, iki cuma arasındaki ve fazla olarak üç günlük daha günahları başışlanır. Kim hutbe okunurken çakıl taşlarıyla oynarsa, boş ve mânasız bir iş yapmış olur."¹¹¹

Peygamberimiz yine bir hadiste şöyle buyurur: "Günlerinizin en faziletlisi cuma günüdür. Bu sebeple o gün bana çokça salâtü selâm getiriniz; zira sizin salâtü selâmlarınız bana sunulur."¹¹² Cuma günü çok faziletli bir gün olduğu için, Peygamberimize bu mübarek günde sunulan salâtü selâmlar, diğer vakitlerdeki salâtü selâmlardan daha kıymetli, sevabı daha çoktur. Bir hadiste cuma günü için "Şüphesiz bu, Allah'ın Müslümanlara tahsis ettiği bir bayram günüdür. Cumaya

¹⁰⁶ Buhârî, Leyletü'l-kadr, 3; Müslim, Sıyâm 219. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 72.

¹⁰⁷ Buhârî, Leyletü'l-kadr, 3.

¹⁰⁸ Müslim, İ'tikâf, 8. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 72; İbn Mâce, Sıyâm, 57.

¹⁰⁹ Tirmizî, Daâvât, 84. Ayrıca bk. İbn Mâce, Duâ, 5.

¹¹⁰ Müslim, Cum'a, 17, 18.

¹¹¹ Müslim, Cum'a, 27. Ayrıca bk. Müslim, Cum'a, 26; Ebû Dâvûd, Salât, 203; Tirmizî, Cum'a, 5; İbn Mâce, İkâmet 62, 81

¹¹² Ebû Dâvûd, Salât 201, Vitir 26. Ayrıca bk. Nesâî, Cum'a 5; İbn Mâce, İkâmet 79, Cenâiz 65.

gelecek kimse yıkanmalı, varsa güzel koku sürünmelidir; ayrıca misvak kullanmanızı da tavsiye ederim"¹¹³ denilmiştir.

Cuma gününden sonraki en değerli gün, zilhicce ayının 9. günü olan arefe günüdür. Bu güne üstün değer kazandıran husus, cuma namazında mü'minlerin buluşmaları gibi, arefe gününde de Arafat'ta bir araya gelip Allah'a duâ ve niyazda bulunmalarındır. Bazı âlimler arefe gününü cuma gününden daha üstün saymışlardır. Arefeyi yılın, cumayı da haftanın en hayırlı günü saymak suretiyle böyle bir ayırım ortadan kalkmış olur. Şayet bir de cuma günü arefeye denk gelirse, o gün kesinlikle en değerli gündür. Böyle bir güne tesadüf eden haccın hacc-ı ekber sayılması da bu sebeptir. İnsan, hacc-ı ekberi ganimet bilmeli ve o günü ibâdetlerle değerlendirmelidir. Cuma günü ile arefe gününün en makbul günler sayılması bir gerçeği ortaya çıkarmaktadır. O da kullarının topluca ibâdet edip yalvarmalarından Cenâb-ı Hakk'ın memnun ve hoşnut olduğu, bu sebeple bazı kullarını bağışlayıp bazısının duâlarını kabul ettiği.¹¹⁴

Peygamberimiz, cuma gününde mevcut olan duaların kabul edildiği icabet saatinden bizi haberdar etmektedir. "Cuma gününde icabet saati dediğimiz bir zaman vardır ki, şayet bir Müslüman namaz kılarken o vakte rastlar da Allah'tan bir şey isterse, Allah ona dileğini mutlaka verir." Rasûl-i Ekrem o zamanın pek kısa olduğunu eliyle gösterdi¹¹⁵ Cuma günü duaların kabul edildiği zaman hakkında Hz. Peygamber, "O vakit, imamın minbere oturduğu andan namazın kılındığı zamana kadar olan süre içindedir." buyurmuşlardır.¹¹⁶ "Cuma gününden daha faziletli bir güne güneş doğmamış ve batmamıştır. Allah o günü bize verdi. Diğer insanları ise bu bilgiden mahrum etti. İnsanlar bu hususta bize tabidir. O bizim içindir. Yahudiler için cumartesi, Hıristiyanlar için pazar günüdür. Cuma gününde bir an vardır ki, o saatte namaz kılan veya Allah'a dua ederek bir şey isteyene Allah istediğini mutlaka verir."¹¹⁷

Cuma gününe büyük değer kazandıran özelliklerden biri, yukarıdaki hadislerde görüldüğü üzere, duâların geri çevrilmeyeceği mübarek bir vaktin yani icabet saatinin bu günde bulunmasıdır. Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan

¹¹³ İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 83.

¹¹⁴ Tirmizî, Cum`a 1, 2; Nesâî, Cum`a 45; Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 365.

¹¹⁵ Buhârî, Cum`a 37, Talâk 24, Daavât 61; Müslim, Müsâfirîn 166, 167, Cum`a 13-15. Ayrıca bk. Tirmizî, Cum`a 2; Nesâî, Cum`a 45; İbn Mâce, İkâmet, 99.

¹¹⁶ Müslim, Cum`a 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 202; Nesâî, Cum`a 45.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, II, 519. Şuayb Arnaûd, bu hadisin senedinin 'sahih' ve Şeyhân'ın şartlarına uygun olduğunu söylemektedir. Arnaûd-Mürşid, a.g.e., XVI, 422, (Hadis no: 10723).

sayısız lütuflarından biri de, onlara böyle müstesna fırsatlar vermesidir. Sanki O böyle eşsiz zamanlar ve fırsatlar yaratmak suretiyle kullarına olan sevgisini ve merhametini göstermekte ve onlardan âhireti kazanmak için gayrete gelmelerini beklemektedir.¹¹⁸

Hız. Peygamber, cuma gününün faziletini gerekçeleriyle beraber şöyle buyurdu: *“Onun (Allah’ın) katında günlerin efendisi ve en büyüğü cuma günüdür. (Cuma günü) Allah katında Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinden daha büyüktür. Cuma gününde şu beş özellik vardır: 1.Allah, Âdem’i (a.s.) o gün yarattı 2.Allah, Âdem’i (a.s.) o gün yeryüzüne indirdi 3.Allah, Âdem’i (a.s.) o gün vefât ettirdi 4.Cuma gününde öyle bir an vardır ki haram olmamak şartıyla kul bir şey isterse Allah Teâlâ mutlaka onu verir 5.Kıyâmet o gün kopacaktır. Allah’a yakın hiçbir melek, hiçbir gök, hiçbir yer, hiçbir rüzgar, hiçbir dağ ve hiçbir deniz yoktur ki, (kıyâmetin kopmasına sahne olacağı için) cuma gününün heybetinden korkmasın.”*¹¹⁹

Özellikle Cuma namazının faziletiyle ilgili olarak da pek çok hadis söz konudur: *“Bazı kimseler cuma namazlarını terk etmekten ya vazgeçerler veya Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler de gafillerden olurlar.”*¹²⁰ *“Cuma namazlarını önemsemeyerek üç hafta cuma namazı kılmayan kimsenin kalbini Allah Teâlâ mühürler”*¹²¹ *“Biriniz cuma namazına gideceği zaman boy abdesti alsın.”*¹²² *“Her bâliğ olan kimseye cuma günü boy abdesti almak gereklidir.”*¹²³ *“Bir kimse cuma günü cünüplükten temizleniyormuş gibi boy abdesti aldıktan sonra erkenden cuma namazına giderse bir deve kurban etmiş gibi sevap kazanır. İkinci saatte giderse bir inek, üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibi sevap kazanır. Dördüncü saatte giderse bir tavuk, beşinci saatte giderse bir yumurta sadaka vermiş gibi sevap elde eder. İmam minbere çıkınca melekler hutbeyi dinlemek üzere topluluğun arasına katılır.”*¹²⁴

Hadîs-i şerîfte cuma namazına erken gitmeyi ifade etmek üzere kullanılan birinci saat, ikinci saat, beşinci saat gibi sözlerle, altmış dakikalık zaman diliminden ibaret olan saat değil, cuma namazı için câmide toplanılmaya başla-

¹¹⁸ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 380.

¹¹⁹ İbn Mâce, İkâme, 79; Ahmed b. Hanbel, III, 430.

¹²⁰ Müslim, Cum`a 40. Ayrıca bk. Nesâî, Cum`a 2; İbn Mâce, Mesâcid 17.

¹²¹ Ebû Dâvûd, Salât 204; Tirmizî, Cum`a 4; Nesâî, Cum`a 2; İbn Mâce, İkâmet 93.

¹²² Buhârî, Cum`a 2, 5, 12; Müslim, Cum`a 1, 2, 4; Tirmizî, Cum`a 3; Nesâî, Cum`a, 7, 25; İbn Mâce, İkâmet, 80.

¹²³ Buhârî, Ezan 161, Cum`a 2, 3, 12; Müslim, Cum`a 5, 7; Ebû Dâvûd, Tahâret 127; Nesâî, Cum`a 2, 6, 8, 11; İbn Mâce, İkâmet, 80.

¹²⁴ Buhârî, Cum`a 4; Müslim, Cum`a 10. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 127; Tirmizî, Cum`a 6; Nesâî, Cum`a 14.

nan zamandan, imamın minbere çıktığı ana kadar olan süre kastedilmiştir. Bu süre içinde erken davranıp câmiye gidenler, sırasıyla deve, inek, boynuzlu koç kurban etmiş gibi sevap kazanacaklardır.¹²⁵ Dolayısıyla bütün bu rivayetler, cuma gününün mübarek bir gün olduğunu bizlere göstermektedir.

2-Bayram Günleri ve Teşrik Günleri

Arapça'da îdü'l-fitr ve îdü'l-adhâ şeklinde adlandırılan her iki bayram da hicretin 2. yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Esasen ramazan orucu ilk defa bu yıl farz kılınmış, bu ayı oruçla geçiren müminler sonraki ayın (şevval) ilk üç gününü bayram olarak kutlamışlardır. Bu sebeple bu bayrama ramazan bayramı veya bayramdan önce fitre (fitir sadakası) verildiği için fitir bayramı denilmiştir. Hicrî takvimin son ayı olan zilhiccenin onunda başlayan ve dört gün devam eden kurban bayramı ise bu günlerde kurban kesildiği için bu adla anılmıştır.¹²⁶ Hz.Peygamber, Medine'ye geldiğinde Medinelileri Cahiliye döneminden kalma iki bayram kutlarken gördü. Onlara: "Allah Tebârike ve Teâlâ bu iki gününüzü bunlardan daha hayırlı iki günle değiştirdi. Bunlar: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı" buyurdu¹²⁷ "Oruç insanların oruç tuttuğu gündür. Ramazan Bayramı insanların oruç tutmadığı gündür. Kurban Bayramı da insanların kurban kestiği gündür."¹²⁸

Bayram günlerinde İslâmî ölçüler içinde eğlenilmesi ve bazı oyunların oynanması câizdir. Bir bayram günü Hz.Âişe ile birlikte bulunan Hz. Peygamber'in yanında Buâs Harbî'ne ait ezgiler söyleyen iki kız çocuğuna müdahale etmek isteyen Hz. Ebû Bekir'e Rasûlullah'ın, "Her milletin bayramı vardır, bu da bizim bayramımız" dediği bilinmektedir.¹²⁹ Âişe (r.a.) şöyle anlatır: "Bir gün iki câriyenin evde şarkı söyleyip def çaldığı bir zamanda Ebû Bekir (r.a.) geldi. Ebû Bekir (r.a.) bu durumu yasakladı ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında şeytan çalgısı ha!" dedi. Bunu gören Rasûlullah (s.a.v.) "Onları bırak, onların bayramıdır" buyurdu.¹³⁰ Yine bayram günleri mescidde mızrak kalkan oyunu oynayanları seyretmek isteyen Hz. Âişe'ye yardımcı olarak onunla beraber seyrettiği¹³¹ bilinmektedir. Dolayısıyla her iki bayram Müslümanlar arasında en yaygın bir şekilde coşkuy-

¹²⁵ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 378.

¹²⁶ Bayraktar, İbrahim, "Bayram", V, 259, DİA, 1992.

¹²⁷ Ahmed b. Hanbel, III, 103, 178, 235, 250; Nesâî, İdeyn, 1; Hâkim, Müstedrek, I, 294.

¹²⁸ Tirmizî, Savm, 11. Tirmizî, bu hadis hakkında "hasen-garîb" demektedir. Ayrıca bk., Ebû Dâvûd, Salat, 239; Nesai, İdeyn, 1.

¹²⁹ Buhârî, İdeyn, 3; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 16.

¹³⁰ Buhârî, Menâkıbü'l-ensar, 46; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 16.

¹³¹ Buhârî, İdeyn, 2; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 17.

la kutlanmakta, bayram namazları kılınmakta ve kurban bayramında da kurbanlar kesilmektedir.

Teşrik günleri, Kurban Bayramının birinci gününden sonraki üç gündür. Bu görüş İbn Ömer ve âlimlerin çoğunluğuna göredir. İbn Abbâs ve Atâ'ya göre ise teşrik günleri dört gündür. Yani Kurban Bayramı ve takip eden üç gündür. Allah Teâlâ'nın "*Sayıli günlerde Allah'ı anın (telbiye ve tekbir getirin)*" âyetinde belirli günlerden maksat Mina günleri olup, kurban bayramından sonra üç gün veya bayramla birlikte dört gündür.¹³²

*"Allah katında en büyük gün Kurban Bayramı günü, sonra da bayram gününden bir sonra ki (ikinci bayram) gündür."*¹³³ *"Teşrik günleri Müslümanların bayramıdır. O günler yeme içme günleridir."*¹³⁴ Teşrik günlerinde oruç tutmak yasaklanmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) Arafat'ta iken Necid halkından bir grubun, "Ey Allah'ın Rasûlü! nasıl haccedelim?" diye sorması üzerine Rasûlullah (s.a.v.) bir çağırıcıya şöyle ilan ettiriyor: "*Hac Arafat'tır. Kim fecir doğmadan önce Müzdelife'ye yetişirse haccı tamamlanmış olur. Mina günleri üçtür. Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönerse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa, ona da günah yoktur.*"¹³⁵ Âyetteki "*sayılı günler*"¹³⁶ ve hadisdeki "*Mina günleri*" ile kastedilen günler teşrik günleridir.

Kur'ân-ı Kerîm'de teşrik kelimesi geçmemekle birlikte tekbirlere ve teşrik günlerine delâlet eden âyetler yer almaktadır (Bakara 2/198-203; Hac 22/27-37). Fakihlerin çoğunluğuna göre belli günlerde Allah'ın zikredilmesinin istendiği âyetlerde (Bakara 2/203) kastedilen günler teşrik günleri, zikirden maksat teşrik tekbirleridir. Bu tekbirler, Allah'ın konukları sayılan hacıların Kâbe'den yükselen tekbir ve zikirlerine bütün dünya Müslümanlarının katılıp Allah'ın yüceliğini ilân etmelerini anlatır. Kısaca diyebiliriz ki, zilhiccenin 9-13. günleri arasında yoğun bir şekilde icra edilen hac menâsikinin çeşidi, mekânı, vakti gibi hususlar dikkate alınarak bu ayın 8. günü "terviye", 9. günü "arefe", 10. günü "nahr/zebh" günü, 11-13. günleri teşrik günleri diye adlandırılır. Ayrıca dört gün olan kurban bayramının ilk üç gününde kurban kesilebildiği için bu günlere "eyyâmü'n-nahr" adı da verilir. Bayramın birinci gününden sonraki üç güne

¹³² İbn Receb, a.g.e., sh., 500.

¹³³ Ebû Dâvûd, Menâsik, 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 350; Suyûtî, *el-Câmiu's-sagîr*, I, 47; Elbânî, *Sahîhu el-Câmiu's-sagîr*, I, 242 (Hadis no:1064).

¹³⁴ Nesâî, Menâsik, 195.

¹³⁵ Tirmizî, Hac, 57; Ebû Dâvûd, Menâsik, 68; Nesâî, Hac, 211; İbn Mâce, Menâsik, 57; Dârimî, Menâsik, 54.

¹³⁶ Bakara, 2/203.

teşrik denmesi yaygın olmakla birlikte arefe ve nahr günlerini ilâve etmek suretiyle bunun sayısını beş güne çıkaranlar da vardır.¹³⁷

3-Arefe Günü

Kurban bayramı gününden önceki güne arefe adı verilmiştir. Hacca giden Müslümanlar o gün Arafat'ta haccın rükünlerinden biri olan vakfe görevini yerine getirirler. Bu sebeple de o güne arefe günü denilmiştir. Arefe günü zevelden sonra akşam güneş batıncaya kadar bir süre Arafat dağında vakfe yapmak haccın iki rükününden birincisidir. Bu imkânı bulamayan veya kaçırın kimsenin haccı sahih olmaz. Arefe günü tam bir duâ ve niyaz zamanıdır. Allah Teâlâ kendisine dua edilmesinden ve bağışlanma dilenmesinden hoşnut olur. Peygamberimiz, işte bu gerçeğe işaretle Allah Teâlâ'nın o gün, her zamankinden fazla Müslümanı cehennemden âzat ettiğini, yani kullarını bağışladığını ifade buyurmakta ve böylece ümmet-i Muhammed'e pek büyük bir müjde vermektedir.¹³⁸

Hadislerde arefe gününün faziletiyle ilgili şu bilgiler verilmektedir: *"Allah katında arefe gününden daha faziletli bir gün yoktur. O günde Allah Teâlâ dünya semasına inerek yer halkı ile semâ halkına övünür ve şöyle der: Uzak dar yollardan gelen, kurban kesip saçı başı toz-toprak olan kullarıma bakınız. Arefe gününden başka bir günde kulların daha çok âzâd edilenin bulunduğu başka bir gün görülmemiştir."*¹³⁹

Arefe gününün bağışlanma günü olduğu ve bugünde oruç tutmanın faziletinden bahseden şu hadisleri de verebiliriz: *"Arefe günü kim kulağına, gözüne ve diline sahip olursa bağışlanır."*¹⁴⁰ *"Allah'ın daha çok kulunu ateşten kurtardığı arefe gününden başka bir gün yoktur."*¹⁴¹ *"Her aydan üç gün, bir de ramazandan ramazana oruç tutmak yok mu? İşte bu, bütün senenin orucu demektir. Arefe gününün orucunu, Allah'ın o günden önceki sene ile o günden sonraki senelerin günahlarına keffâret yapacağını umarım. Aşûre gününün orucunu ise, Allah'ın o günden önceki senenin günahlarına keffâret kılacağını ümit ederim."*¹⁴²

Burada kastedilen zilhicce ayının dokuzuncu günü yani kurban bayramı arefesinde tutulan oruçtur. Ramazan ayının son günü yani şevvâl ayından bir

¹³⁷ Atar, Fahrettin, "Teşrik" XXXX, 575, DİA, 2011.

¹³⁸ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 567-568; Aras, M. Özge, "Arefe", III, 351, DİA, 1991.

¹³⁹ Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, IV, 69; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 62, (Hadis no:3842).

¹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, I, 329, 356.

¹⁴¹ Müslim, Hac, 436; Nesâî, Hac, 194.

¹⁴² Müslim, Sıyâm, 196; Ebû Dâvûd, Savm, 54.

gün önceki gün değildir; çünkü bu günde oruç tutulduğu için ayrıca oruç tutulan bir günde oruç tutmayı özendirmeye gerek yoktur. Hacı ifâ için Mekke'ye giden hacılar zilhicce ayının 9. günü Arafat'ta vakfe yaptıkları için bununla ilintili olarak arefe denmiştir. Ramazan ayının son günü, şevval ayının ilk günü böyle bir ibadet olmadığından Ramazan Bayramının arifesi yoktur.¹⁴³

Hz. Peygamber, arefe günü akşamüstü ümmetinin bağışlanması için duâ etmiş ve ümmetinin de bugünde duâ etmesini tavsiye etmiştir.¹⁴⁴ *"Duânın hayırlısı arefe gününde yapılan duadır. Benim ve benden önceki Nebîlerin söylediği en hayırlı dua..."*¹⁴⁵ Bir hadiste de bayram gecelerini ihya etmenin ayrı bir fazileti olduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁶ *"Arefe günü, kurban günü ve teşrik günleri biz Müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme içme günleridir"* buyurmuştur.¹⁴⁷ *"Allah'ın, cehennemden en çok kul âzat ettiği gün, arefe günüdür."*¹⁴⁸ *"Geçmiş bir yılın ve gelecek bir yılın günahlarına kefâret olur"* buyurdu.¹⁴⁹

Nâfile olarak tutulacak oruçlar arasında kurban bayramından bir gün önceki arefe günü orucunun özel bir yeri bulunmaktadır. Bilindiği gibi arefe günü, hacıların Arafat'ta vakfe yaptıkları gündür. Binaenaleyh bugün, hacılar için âdeta bir bayram günüdür. Bu sebeple de hac yapmakta olanların arefe günü oruç tutmamaları tavsiye edilmiştir. Çünkü o gün onların yapacakları önemli işleri vardır. O işleri yapmakta zorlanmamaları esastır. Ancak hacca gitmemiş olan Müslümanlar için arefe günü oruç tutmak müstehaptır. Geçmiş bir yılın günahlarının bağışlanması anlaşılmaktadır. Ancak gelecek bir yılın günahlarının bağışlanması nasıl anlaşılmalıdır? Bu konuda, o kimsenin gelecek bir yıl içinde günah işlemesi engellenir, şeklinde yorum getirenler olmuştur. Bu ifadeyi, geçmiş yılda olduğu gibi o yıl içinde de günahlar işlendikten sonra bağışlanır şeklinde anlayanlar da vardır.¹⁵⁰

Günümüzde halk arasında ramazan bayramından bir gün öncesine arefe dendiği gibi önemli olayların cereyan ettiği günlerin öncesine de arefe denmek-

¹⁴³ Karabacak Mustafa, a.g.e., sh., 110.

¹⁴⁴ İbn Mâce, Menâsik, 56; Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, II, 202-203.

¹⁴⁵ Mâlik, *Muvatta'*, Hac, I, 422-423; Tirmizî, *Deavât*, 122; Ahmed b. Hanbel, II, 210.

¹⁴⁶ İbn Mâce, *Sıyâm*, 68.

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, *Savm*, 50; Tirmizî, *Savm*, 59; Nesâî, *Menâsik*, 195.

¹⁴⁸ Müslim, *Hac* 436. Ayrıca bk. Nesâî, *Menâsik* 194; İbn Mâce, *Menâsik*, 56.

¹⁴⁹ Müslim, *Sıyâm* 196, 197. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Savm* 54; Tirmizî, *Savm* 48; İbn Mâce, *Sıyâm*, 40.

¹⁵⁰ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 531-532.

tedir. Burada arefeden kastedilen dini boyutu olan, yani zilhicce ayının dokuzuncu günüdür.

4-Zilhiccenin İlk On Günü

Zilhicce, kurban bayramı ve hac ayıdır, telbiye, tekbir ve tehlil ayıdır. Aynı zamanda haram aylarındandır. Özellikle bu ayın ilk on gününde yapılan ibadetlerin Allah katında çok sevap kazandıracağı müjdelenmiştir. Zilhiccenin ilk on günü, bilindiği gibi Beytullah'ı ziyaret günleridir. Yani namaz, oruç, sadaka ve hac gibi temel ibâdetlerin bir araya geldiği günlerdir. Bu sebeple o günlerde yapılacak farzlar, diğer günlerdeki farzlardan, nâfileler de diğer günlerde yapılacak nâfilelerden daha değerlidir. Hatta bu on günü, ramazanın son on günü ile mukayese eden bazı âlimler olmuştur. Aliyyü'l-Kârî, bu on günün, senenin bütün günlerinden üstün olan arefe günü dolayısıyla; ramazanın son on gecesinin de senenin bütün gecelerinden faziletli olan Kadir gecesini sebebiyle üstünlük arzettiği görüşünü benimsemiştir. Zilhiccenin ilk on gününün kendi içinde en faziletlisi ise, hiç kuşkusuz, arefe günüdür.¹⁵¹

Hadiste bu günlerin fazileti şöyle anlatılır: *"Başka günlerin hiçbirinde, -zilhiccenin ilk on gününü kastederek- şu günlerde işlenecek amel-i sâlihten, Allah katında, daha sevimli hiçbir amel yoktur."* Allah uğrunda yapılacak cihad da mı üstün değildir, yâ Rasûlallah? dediler. *"(Evet) Allah yolunda yapılacak cihad da. Ancak malını ve canını tehlikeye atarak cihada çıkan, şehit olup dönmeyen kimsenin cihâdı başka.(O, bundan üstündür)"* buyurdu.¹⁵² Hz. Peygamber'in, *"Allah katında ibadet edilecek -sâlih amel işlenecek- günler içinde zilhiccenin ilk on gününden daha hayırlısı yoktur"*¹⁵³ Hz. Peygamber, zilhiccenin ilk dokuz günü sürekli oruç tuttuğu için bu günlerde oruç tutmak müstehaptır. Yorgun düşmeleri ihtimali bulunan hacıların zilhiccenin sekizinci ve dokuzuncu günlerinde, özellikle vakfenin yapıldığı arefe gününde oruç tutmaları mekruh sayılmıştır.¹⁵⁴

Hac ibâdetinin yerine getirileceği günlerin içinde bulunduğu zilhicce ayının ilk on günü hakkında vârid olan hadîs-i şerîf, başta oruç olmak üzere bu günlerde yapılacak ibâdetlerin, senenin diğer günlerinde yapılacak ibadetlerden üstün olduğunu müjdelemektedir. Oruç açısından meseleye bakıldığı zaman ramazan ayının bu "diğer günler" e dahil olmadığı anlaşılır. Çünkü rama-

¹⁵¹ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 529-530.

¹⁵² Buhârî, İdeyn, 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm, 61; Tirmizî, Savm, 52; İbn Mâce, Sıyâm, 39.

¹⁵³ Buhârî, İdeyn,11; Tirmizî, Savm, 52; Ebû Dâvûd, Savm, 61.

¹⁵⁴ Yaşaroğlu, M. Kâmil Yaşaroğlu, "Zilhicce", XXXIV, 516, DİA, 2013.

zanda oruç tutmak farzdır. Ayrıca bu on günün onuncu günü kurban bayramı günüdür (yevmü'n-nahr). O gün oruç tutulmaz. Bu durumda hadiste söz konusu edilen fazilet, zilhiccenin ilk dokuz gününe yönelik olmaktadır. Kurban bayramı gününün de dahil olduğu teşrik günlerinin fazileti ile ilgili başka değerlendirmeler bulunmaktadır. Ayrıca Müfessirlerin çoğunluğu, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen leyâli aşr'in (Fecr sûresi 89/ 2) zilhiccenin ilk on günü olduğu ifade edilmiştir. Hatta Hac sûresinin 28. âyetindeki eyyâm-ı ma'lûmât ile Bakara sûresinin 203. âyetinde geçen eyyâm-ı ma'dûdât'ı da İbn Abbâs zilhiccenin ilk on günü ve eyyâm-ı teşrik (kurban bayramı günleri) olarak yorumlamıştır.¹⁵⁵

5-Pazartesi ve Perşembe Günlerinin Fazileti

Hız. Peygamber, ümmetine pazartesi ve perşembe günlerinin oruçlu geçirilmesini tavsiye etmektedir. Hadiste bu günlerde oruç tutmanın faziletini ve gerekçelerini de şöyle açıklar: *"Pazartesi günü benim doğduğum ve peygamber olarak gönderildiğim- yahut bana vahiy indirildiği- gündür."*¹⁵⁶ *"Pazartesi ve perşembe günleri ameller (Allah'a) arz olunur. Ben, oruçluyken amellerimin arz olunmasını isterim."*¹⁵⁷ *"Pazartesi ve perşembe günleri ameller âlemlerin Rabbine sunulur ve başlanma dileyenler başlanılır; ancak kindar olanlar kinleriyle baş başa bırakılır."*¹⁵⁸ *"Âdemoğlunun ameli Allah Tebâreke ve Teâlâ'ya her perşembe yani cuma gecesi arz edilir ve silâ-ı rahmi kesenin ameli kabul edilmez"*¹⁵⁹

İbn Receb el-Hanbelî, pazartesi ve perşembe günleri olan arzla kastedilenin özel arz olduğunu şöyle belirtir: Hadislerdeki pazartesi ve perşembe günleri amellerin arz edilmesinden kasıt, özel arzdır. Yoksa her gün sabah akşam amellerin Allah'a sunulmasındaki genel arz değildir. Sabah akşam genel arzın olduğuna Sahîhayn'da Ebû Hureyre'den rivâyet edilen şu hadis işaret etmektedir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Birbiri ardınca bir takım melekler geceleyin; bir takım melekler de gündüzleyin, sizin yanınıza gelirler. Bunlar sabah namazı ile ikindi namazında bir araya toplanırlar. Sonra sizin aranızda geceleyenler*

¹⁵⁵ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., a.g.e., V, 529-530.

¹⁵⁶ Müslim, Sıyâm,197; Ebû Dâvûd, Savm, 54; Ahmed b. Hanbel, V, 297, 299.

¹⁵⁷ Tirmizî, Savm 44. Tirmizî, bu hadisin hasen-garib olduğunu söylemektedir. Ayrıca bk. Müslim, Birr ve's-sıla 36 (ancak burada oruçla ilgili kısım yer almamaktadır); Nesâî, Sıyâm 70.

¹⁵⁸ Mâlik, *Muvatta*, Hüsnü'l-hulk, 47; Müslim, Birr ve Silâ, 35, 36; Tirmizî, Savm, 44; Bir ve Silâ,76; Nesâî, Sıyâm,70; Ebû Dâvûd, Edeb, 55; İbn Mâce, Sıyâm, 42; Ahmed b. Hanbel, II, 329,484, V, 200- 201.

¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, II, 484; Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, 61; Şuayb Arnaûd bu isnadın 'hasen' olduğunu belirtmektedir. Ahmed b. Hanbel, Müsned (thk. Arnaûd- Mürşid), XVI, 191. (Hadis no: 10272).

semâya çıkarlar. Rableri kullarının hallerini pek âlâ bildiği halde, onlara kullarını ne halde bıraktınız? diye sorar." Melekler: "Onları namazı kılariken bıraktık. Kendilerine vardığımızda namaz kılariken bulmuştuk." derler.¹⁶⁰

Hız. Peygamber, ayrıca her ay en azından üç gün oruç tutulmasını ister: "Her ay üç gün oruç tutmak, bütün seneyi oruçla geçirmek demektir."¹⁶¹ Katâde İbni Milhân (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.), bize eyyâm-ı bîz'da, ayın on üç, on dört ve on beşinde oruç tutmayı emretti.¹⁶² Başka bir hadiste de "(Ey Ebû Zer!) Ayda üç gün oruç tutacağın zaman, on üç, on dört ve on beşinci günleri tut." buyurdular.¹⁶³ Dolayısıyla şimdiye kadar sözü edilen bütün zaman dilimlerinde oruç ibadeti yoğun bir şekilde geçmektedir. Bu da bize oruç ibadetinin ne kadar önemli olduğu anlatılmış oluyor.

XII- KUTSAL OLARAK KABUL EDİLEN GÜN, AY ve GECELERLE İLGİLİ UYDURULMUŞ HADİSLER

Mübârek ay, gün ve gecelerle ilgili de pek çok zayıf ve mevzû hadislerle de karşılaşırız. Değişik mahfillerde bu tür hadislerin nakledildiğini, özellikle kandil gecelerinde yapılan konuşmalarda bu tür hadislerin sahîh hadis gibi insanlara aktarıldığını görmekteyiz. "Özellikle gün ve gecelerdeki namazlara dâir hadisler. Pazar günü ve gecesi kılınan namazlar, pazartesi günü ve gecesi kılınan namazlar ile haftanın diğer günleriyle ilgili namazlara dâir hadislerin tamamı yalandır. Şabanın ortasındaki geceyle ilgili hadisler de uydurmadır."¹⁶⁴ Bu tür uydurma hadislerde yaygın olan söylem, az bir amel veya ibadet karşılığında çok mükafaat ve ecir verileceği şeklindedir. Bu tür uydurma hadisler daha çok bu özellikleriyle tanınmakta ve bilinmektedir.¹⁶⁵ Bu tür uydurma hadislerin bazılarını örnek olarak vermek istiyoruz:

¹⁶⁰ Buhârî, *Mevâkitü's-salât*, 555; Müslim, *Mesâcid*, 210. Ayrıca bk., İbn Receb, a.g.e., sh., 244-245.

¹⁶¹ Buhârî, *Savm* 59; Müslim, *Sıyâm* 197. Ayrıca bk. Nesâî, *Sıyâm* 78, 82.

¹⁶² Ebû Dâvûd, *Savm* 68. Ayrıca bk. Nesâî, *Sıyâm* 84; İbn Mâce, *Sıyâm* 29.

¹⁶³ Tirmizî, *Savm* 54. Ayrıca bk. Nesâî, *Sıyâm* 84.

¹⁶⁴ Abdülfettah Ebû Gudde, *Mevzû Hadisler*, sh., 143, terc., *Enbiya Yıldırım, İnsan Yay., İst.*, 1995. Ayrıca bk., İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menârü'l münîf fi's-sahîh ve'd-daîf*, sh., 48 vd., 95, vd., thk. Abdülfettah Ebû Gudde, *Mektebetü İbn Teymiye, Kahire, trs. Konuyla ilgili geniş bilgi için, mübârek gün ve gecelerde yapılacak ibâdetlerle ilgili uydurulan hadisleri bir araya toplayan Leknevî'nin el-Âsâru'l-merfûa* (Beyrut, 1984) isimli esere bakılabilir.

¹⁶⁵ Sancaklı Saffet, *Sünneti Doğru Anlamak*, sh., 251, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2014.

"Kim receb'den onbeş gün oruç tutarsa, Allah onu kıyâmet günü emin olanlarla beraber haşredecektir."¹⁶⁶ "Receb'in diğer aylara göre fazileti, Kur'an'ın sâir kelâmlara olan üstünlüğü gibidir."¹⁶⁷ "Kim receb ayından bir geceyi ihyâ eder ve gündüzünden de de bir gün oruç tutarsa, Allah ona Cennet meyvelerinden yedirir ve ona Cennet libâslarından giydirebilir. Ve ona Rahik-i Mahtûmdan su verir."¹⁶⁸ " Kim receb'den bir gün oruç tutar ve iki rekât namaz kılar ve her rekâtında yüz defa âyete'l-kürsiyi okur, ikinci rekâtında da yüz defa (ihlâsı) okursa Cennet'teki makamını görmeden ölmez."¹⁶⁹ "Kim receb'in ilk gecesi akşamdan sonra yirmi rek'at kılsa... sıratı hesapsız geçer."¹⁷⁰

Şaban ayında yapılacak ibadetlerle ilgili olarak da şu uydurmaları yer verebiliriz:"Kim şaban'ın onbeşinci gecesi oniki rekât namaz kılar ve her rekatte otuz defa ihlâsı okursa, Cennet'teki makamını görmeden ve âilesinden cehennemlik on kişiye şefaât etmeden ölmez..."¹⁷¹ "Kim şaban'ın onbeşinci gecesi bin kez ihlâs sûresini, yüz rekât namazda okursa, o kimseye, ölüp dünyadan çıkmadan önce Allah, rüyâsında yüz melek gönderir, o meleklerden otuzu onu cennetle, otuzu cehennemden emin olduğunu müjdeliler, otuzu da onu hata yapmaktan korurlar, on tanesi de ona düşmanlık edene tuzak kururlar."¹⁷²

"Kim aşûre günü oruç tutarsa Allah ona 60 sene ibâdet etmiş gibi sevap yazar."¹⁷³ "Kim Arefe günü, her rekâtında besmele ile birlikte üç defa Fatiha, sonra yine üç defa Kâfirûn ve bir defa ihlâs sûresini okuyarak iki rekât namaz kılsa, Allah o kimse hakkında şöyle buyurur: şâhid olun ki ben onun günahlarını bağışladım."¹⁷⁴ "Her kim Ramazan bayramının ilk gününün sabahına oruçlu girerse bütün yıl oruç tutmuş gibi sevap alır."¹⁷⁵

¹⁶⁶ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Kitâbü'l-mevzûât*, II, 206, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetü's-selefiyye, 1966; İbn Arrak, Ebu'l-Hasen İbn Arrâk el-Kinânî, *Tenzihü's-şerîati'l-merfûa ani'l-ahbârî's-şenâti'l-Mevzûa*, II, 151-152, thk. Abdülvehhâb Abdüllatif-Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2.bsk., Beyrut, 1981.

¹⁶⁷ İbn Arrak, a.g.e., II, 160-161.

¹⁶⁸ İbn Arrak, a.g.e., II, 164.

¹⁶⁹ Aliyyü'l-Kârî, *Esrâru'l-merfûa*, sh., 439.

¹⁷⁰ İbn Kayyım el-Cevziyye, a.g.e., sh., 96; Aliyyü'l-Kârî, *Esrâru'l-merfûa*, sh., 440. Gün ve gecelerle ilgili başka örnekler için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, a.g.e., sh., 95 vd.

¹⁷¹ İbnü'l-Cevzî, a.g.e., II, 129.

¹⁷² Suyûtî, *el-Leâliu'l-mesnûa' fi'l-ehâdisi'l-mevzûa*, II, 50, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.

¹⁷³ Aliyyü'l-Kârî, *Esrâru'l-merfûa*, sh., 402.

¹⁷⁴ İbnü'l-Cevzî, a.g.e., II, 133.

¹⁷⁵ Aliyyü'l-Kârî, *Esrâru'l-merfûa*, sh., 419.

Mübârek ay, gün ve gecelerle ilgili mevzû hadislerin sayısının çok daha fazla olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunlar maalesef halk arasında sağlam hadis gibi telakki edilmekte, bundan dolayı da ciddi manada sorunlar yaşanmaktadır. Yanlış telakkilerin oluşmaması için bu tür uydurmaları, sağlam olanlardan mutlaka ayırmak gerekiyor.

SONUÇ

Zaman, mekan ve insan dediğimiz bu üçlü, bu dünya hayatının önemli unsurlarıdır. Zaman ve mekan, insanoğlu için yaratılmış mahluk unsurlarıdır. İnsan, zaman ve mekan sınırları içerisinde yaşayan bir varlıktır. Normal durumda insanın zaman ve mekanın dışına çıkması söz konusu değildir. Mübarek zaman, mübarek mekan ve mübarek insan unsurunun da bir realite olduğunu söyleyebiliriz. Hadisler kapsamında “mübârek zaman” kavramını analiz ettiğimizde hadis kaynaklarında pek çok hadisle karşılaşırız. Ancak konuyla ilgili mübarek zamanlarla ilgili hadislerin tamamının sağlam olmadığını, bir kısmının sahih ve hasen olduğunu, bir kısmının da zayıf ve mevzu olduğunu görmekteyiz. Ülkemizde bugünkü uygulamaların bir kısmının zayıf ve mevzu hadisler üzerine dayandırıldığını da müşahede etmekteyiz.

Faziletli vakitlerle ilgili olarak eser yazan İbn Receb el-Hanbelî'nin (ö.795/1393) *Letâifü'l-maârif* isimli eseri üzerine yapılan bir doktora çalışmasında mezkur eserde geçen hadislerin sıhhatiyle ilgili olarak şu neticeye ulaşılmıştır: İbn Receb'in faziletli vakitlerle ilgili kullandığı hadislerin % 51.6 sahih; % 11.6 hasen; % 36.6 zayıftır. Faziletli vakitler konusunda amel edilemeyecek çok zayıf hadis oranı % 3.4'tür.¹⁷⁶ Görüldüğü üzere zayıf hadislerin oranı neredeyse yarıya yakın % 40 civarında olup hiç de küçümsenecek bir rakam olmadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla günümüz insanı, mübarek zamanlarla ilgili olarak nakledilen hadislerin sıhhati konusunda bilinçlenmesi gerekir.

Günümüzde yaygın olan şekliyle bir meselede sağlam olmayan hadis var diye sağlam hadisleri görmemezlikten gelmek ilmi bir yaklaşım tarzı değildir. Ancak amellerin fazileti konusunda zayıf hadisle amel edileceği görüşünü ileri

¹⁷⁶ Karabacak, a.g.e., sh., 233. Aynı çalışmada gün ve gecelerle ilgili olarak hadislerin sıhhatiyle ilgili şu bilgiler verilmektedir: Kadir gecesi; 3 sahih, 1 hasen. Berat; 3 zayıf. Arefe; 6 sahih, 4 zayıf. Bayram günleri; 1 sahih. Teşrik günleri, 3 sahih. Zilhicce ayının ilk on günü; 1 sahih. Pazartesi ve Perşembe günleri; 1 sahih. Cuma günü; 1 sahih, 2 hasen, 1 zayıf. Aylarla ilgili: Haram aylar; 1 sahih. Zilkade; 1 hasen. Zilhicce; 1 sahih, 1 zayıf. Muharrem; 1 sahih, 1 zayıf. Receb, 1 zayıf. Safer 1 sahih. Rabiulevvel; 2 sahih. Şaban, 1 sahih, 2 zayıf, 1 hasen. Ramazan; 4 sahih, 5 zayıf, 2 hasen. Şevval; 1 sahih, 3 zayıf. (Karabacak, a.g.e., sh., 226-230.)

süren âlimlerin de olduğunu unutmamak gerekir. Örneğin aylar arasında ramazan ayının, geceler arasında kadir gecesinin, günler arasında cuma gününün mübarek oluşuyla ilgili sağlam hadisler olduğu gibi, zayıf ve mevzu hadisler de vardır. Mevlid, regaib, berat ve miraç kandillerinin kutlanmasıyla ve bu gecelere mahsus ibâdetlerin yapılmasıyla ilgili sağlam hadis olmadığı tesbit edilmektedir. Dini bir vecibeymiş veya dinin bir parçasıymış gibi bu gecelerin kutlanması da dini açıdan söz konusu değildir. Çünkü bu kutlamalar İslam'ın bir emri veya bir tavsiyesi değildir. Ancak bir örf ve gelenek olarak ya da sevgi boyutuyla hareket edilerek anma programları yapmakta bir sakınca yoktur. Özellikle de toplum buna alışmışsa ve dini zayıf olan kişilere dini açıdan faydalı olmasına rağmen bu gecelerin kutlanmasına şiddetle karşı gelinmesinin de bir manası yoktur. Müslümanlara dinlerini hatırlatmaya fırsat oluşturması bakımından bu geceleri değerlendirmenin yararlı olacağını da hesaba katmak gerekir. İnsanlara camiye, peygamberi, dini sevdirmeye, dayanışmaya vesile oluyorsa, insanlar arasında birliktelik oluşturuyorsa bunu da dikkate almak gerekir. Ayrıca bu gecelerin kutlanmasını nehyeden bir rivayet de yoktur. Şu da bir gerçektir ki, bu zaman dilimleri sayesinde günümüz insanlarını daha fazla maneviyata bağlamakta, insanlar arasında kardeşlik bağları daha da kuvvetlenmektedir. Dolayısıyla mübarek gün, ay ve gecelerle ilgili yaklaşım tarzımızı yeniden çok yönlü olarak makul ve mutedil bir şekilde gözden geçirmemiz gerekir.

KAYNAKÇA

- Abdülfettâh Ebû Gudde, *Mevzû Hadisler*, terc., Enbiya Yıldırım, İnsan Yay., İst., 1995.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İst., 1982.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (thk. Arnaûd, Şuayb- Mürşid, Âdil, el-Mevsûatü'l-hadîsiyye Müsnedü imam Ahmed b. Hanbel) XXXVI, 86, Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, Beyrut, 1999.
- Aktaş Hacer, *Osmanlı'da Mübârek gün ve Gecelerde Dini Musiki*, (basılmamış yüksek lisans tez.), M.Ü.S.B.E., İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Algül Hüseyin, "Haram Aylar" *DİA*, XVI, 105-106, 1997.
- Aliyyü'l-Kârî, Nureddin alai b. Muhammed, *el-Esrârul-merfûa*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1391/1971.
- Aras M. Özge, "Arefe", III, 351, *DİA*, 1991.
- Aşıkoğlu Nevzat Y., "Kutsal ve Toplum", C.Ü.İ.F.D., 2. Sayı, Sivas, 1998.
- Atar Fahrettin, "Teşrik" XXXX, 575, *DİA*, 2011.
- Bayraktar İbrahim, "Bayram", V, 259, *DİA*, 1992.
- Beşer Fârûk, "Üç aylar" mad., İslâm'da İnanç İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, IV, 395.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî*, Çağrı Yay., 2. bsk., İst., 1982.
- Bozkurt Nebi, "Kandil", XXIV, 301, *DİA*, 2001.

- Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Mısır, 1377.
- Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., *Riyazü's-Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yay., İstanbul, 2006.
- el-Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l- Kur'ân*, thk: Muhammed es-Sâdık el-Kamhâvî, Beyrut 1405/1985.
- Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim tercüme ve şerhi*, Sönmez Yayınevi, İstanbul, 1979.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, thk., es-Seyyid Abdullah Hâşim, Pakistan, 1984.
- Ebu Bekir İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2. baskı., y.y., 1968.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî, Sünen-i Ebî Dâvûd, Çağrı Yay., İst., 1981.
- Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Havi'l-kebir*, (thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdülmevcud), Beyrut, 1994.
- Erturhan, Sabri, "Haram Ayların Fikhi Okunuşu", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, sayı:13, 2009.
- Güç, Ahmed, "Kur'ân'da Kutsallık Anlayışı", U.Ü.İ.F.D., Sayı: 9, Cilt: 9, 2000.
- Güneş, Kamil, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, İnsan Yay., İstanbul, 2010.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, 1975.
- 'Izzüddîn b. Abdisselâm, İki A'kâid Risâlesi (Mülhatü'l-İ'tikâd ve Bid'at Risâlesi) çeviren ve notlar ekleyen: Ramazan Altıntaş, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: V, sayı: 1, 2001.
- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasen İbn Arrâk el-Kinânî, *Tenzihü's-şerîati'l-merfûa ani'l-ahbâri's-şeniati'l- Mevzûa*, thk, Abdülvehhâb Abdüllatif-Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru'l-Kütübî'l- İlmiyye, 2.bsk., Beyrut, 1981.
- İbn Fâris, *Mu'cemü'l-mekâyisi'l-lûga*, thk. Şihabuddin Ebu Amr, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- İbn Kayyum el-Cevziyye, *el-Menârü'l münîf fi's-sahîh ve'd-daîf*, thk. Abdülfettah Ebû Gude, Mektebetü İbn Teymiye, Kahire, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvîni, *Sünen*, thk., M.F.Abdülbaki, Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl, *Lisânu'l-arab*, Beyrut, 1969.
- İbn Receb el-Hanbeli, *Letâifü'l-maârif fima li-mevasimi'l-'ami mine'l-vazâif*, thk. Yasîn Muhammed es- Sevvâs, Darü İbn Kesîr, 2. Basım, Dimaşk-Beyrut, 2006.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Kitâbü'l-mevzûât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetü's-selefiyye, 1966.
- İbnü'l- Esîr, Mecduddin Ebu's-Sa'âdât b. el-Esir el-Cezerî, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadis ve'l-eser*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ts.
- İnançer Ö. Tuğrul, *Mübârek Vakitler*, Sufi Kitap, 2. bsk., İstanbul, 2014.
- Kara Ali, *Üç Aylar ve Kandil Geceleri*, Ensar Yay., İstanbul, 2013.
- Karabacak Mustafa, *Faziletli Vakitlere Dair Rivayetlerin Değeri*, (basılmamış doktora tezi), Konya Üniversitesi S.B.E., Temel İslam Ana Bilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Konya, 2012.
- Kayhan Veli, "Son Zaman Ayarı-I: Yıl, Aylar ve Haram Aylar", Bilimname: Düşünce Platformu, sayı: 27, Kayseri, 2014.
- Kutluay İbrahim, *Mukaddes Zaman ve Mekanlar*, Rağbet Yay., İstanbul, 2009.
-*Sünnete Göre Kutsiyet*, Çıra Yay., İstanbul, 2010.
- el-Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay, *el-Âsâru'l-merfû'a*, Beyrut, 1984.

- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk., M.F.Abdülbaki, ts.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b.Haccac, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk., M.F. Abdülbaki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Lübnan, 1956.
- M. Yaşar Kandemir, "Fezâil", XII, 530, *DİA*, 1995.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Çağrı Yay., İst., 1981.
- Özaydın Abdülkerim, "Asr-ı Saâdet", III, 501, *DİA*, 1991.
- Özel Ahmet, "Mevlid", XXIX, 475-479, *DİA*, 2004.
- Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Mısır, 1961.
- Sancaklı Saffet, *Sünneti Doğru Anlamak*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2014.
- Serahsî, Ebü Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl, *el-Mebsut*, Beyrut, 1989.
- Sifil Ebubekir, "Üç Aylar Kültürü Üzerine", Sahn-ı Seman İslami İlimler Eğitim ve Araştırma Merkezi, html. (internet)
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Eb Bekir, *el-Leâliu'l-mesnûa' fi'l- ehâdîsi'l- mevzûa*, Darü'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.
- *el-Câmiu's-sağîr*, II, 22, Kahire, 1373/1954.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidu'l-mecmû'a*, thk., Abdurrahman b. Yahya, Kahire, 1960.
- Tartı Nevzat, *Hadisçilerin Zaman/Tarih Tasavvuru*, Din ve Bilim Kitapları, Samsun, 2007.
- Tekeli Hamdi, "Regaib Gecesi", XXXIV, 535, *DİA*, 2007.
- Tümer Günay, "Bereket", V, 487, *DİA*, 1992.
- Topaloğlu Bekir, "Fezâil", XII, 529-531, *DİA*, 1995.
- Ünal Halit, "Berat Gecesi", V, 475, *DİA*, 1992.
- Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletuha*, Dimeşk, 1989.
- Yaşaroğlu M. Kâmil, "Üç Aylar" XXXXII, 276, *DİA*, 2012.
- Yaşaroğlu M. Kâmil Yaşaroğlu, "Zilhicce", XXXXIV, 516, *DİA*, 2013.
- Yavuz Salih Sabri, "Mi'rac", XXX, 132, *DİA*, 2005.
- Yıldırım Münir, "Mircea Eliade'de Kutsal ve Kutsal Zaman Kavramı", Dini Araştırmalar, Cilt: 10, s. 28, Mayıs-Ağustos 2007.
- Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî, *Tâcü'l-arus*, Matbaatü hükümeti'l-Kuveyt, 2004.
- Zehebi, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Mizanü'l-i'tidal*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.